

GÖTEBORGS UNIVERSITET
INSTITUTIONEN FÖR SOCIALT ARBETE

Att anmäla eller inte anmäla?

- En intervju- och vinjettstudie om förskolepersonals
upplevelse av anmälningsskyldighet och samverkan med
socialtjänsten

Socionomprogrammet

C-uppsats, VT 2008

Emma Knutsson

Anna Sehlstedt

Handledare: Jörgen Lundälv

Abstract

Titel: Att anmäla eller inte anmäla? – En intervju- och vinjettstudie om förskolepersonals upplevelse av anmälningsskyldighet och samverkan med socialtjänsten

Författare: Emma Knutsson och Anna Sehlstedt

Handledare: Jörgen Lundälv

Typ av arbete: C-uppsats

Uppsatsens huvudsyfte är att öka kunskapen om förskolepersonals upplevelser av anmälningsskyldigheten gentemot socialtjänsten samt samspelet dem emellan. Vidare är syftet att ta reda på vilka konkreta förslag förskolepersonalen har på åtgärder som kan underlätta samverkan med socialtjänsten. Avsikten är att exemplifiera.

Syftet har konkretiserats genom tre frågeställningar:

- Hur upplever förskolepersonalen sin anmälningsskyldighet gentemot socialtjänsten?
- På vilket sätt upplever förskolepersonalen samspel med socialtjänsten utifrån egna och kollegors erfarenheter?
- På vilket sätt och genom vilka konkreta åtgärder kan samverkan mellan förskola och socialtjänst förbättras enligt förskolepersonalen?

Insamlingen av det empiriska materialet har skett genom sex kvalitativa djupintervjuer och vinjettreflektioner med förskolepersonal.

Huvudresultatet är att informanterna är bra på att identifiera tecken på omsorgssvikt. De är dock sällan medvetna om att barnet kan fara illa på grund av omsorgssvikten och att observationerna då ska leda till en anmälan till socialnämnden. Majoriteten av informanterna reflekterar i liten utsträckning över hur föräldrarnas bristande omsorg påvekar barnet över tid. Istället reflekterar flertalet över hur relationen till föräldern påverkas av en anmälan.

Enligt majoriteten av förskolepersonalen finns det inte någon naturlig samverkan med socialtjänsten. Upplevelsen hos majoriteten har därför blivit att steget att kontakta dem är svårt och stort. Vidare menar flertalet av informanterna är det viktigaste är att få ett ansikte på någon från socialtjänsten som ska kontaktas när situationer uppstår för att därmed underlätta kontakten.

Keywords: anmälningsskyldighet, omsorgssvikt, samverkan, kommunikationsteori

Tack!

Vi vill rikta ett stort och varmt tack till alla som hjälpt oss att göra denna studie möjlig! Ett särskilt tack till den förskolepersonal som generöst gett av sin tid genom att delta i studien och därmed delat med sig av sina erfarenheter. Tack verksamhetsansvariga på de aktuella förskolorna för att vi fått intervjua personalen i förskolans lokaler under arbetstid. Stort tack även till vår kontaktperson på fältet som hjälpt oss att komma i kontakt med förskolepersonal. Ett varmt tack riktas även till Jörgen Lundälv, vår handledare på Institutionen för Socialt arbete vid Göteborgs Universitet, som väglett oss under uppsatsprocessen!

Anna och Emma

Innehållsförteckning

1. INLEDNING	1
1.1 SYFTE OCH PROBLEMFÖRMULERING	2
1.2 AVGRÄNSNINGAR	2
1.3 RELEVANS FÖR SOCIALT ARBETE.....	2
1.4 ORDFÖRKLARINGAR	3
2. BAKGRUND	4
2.1 BARNKONVENTIONEN.....	4
2.2 SOCIALTJÄNSTLAGEN	4
2.3 SEKRETESSLAGEN	4
2.4 FÖRSKOLEPERSONALENS DILEMMAN.....	5
2.5 ANMÄLAN OCH ANMÄLNINGSPROCESSEN.....	5
2.6 OMSORGSSVIKT	6
3 TIDIGARE OCH PÅGÅENDE FORSKNING	7
3.1 ANMÄLAN TILL SOCIALNÄMNDEN	7
3.2 OMSORGSSVIKT	8
3.3 SAMVERKAN.....	8
3.4 ÅTERKOPPLING.....	9
3.5 KRITIK OCH SAMLAD BEDÖMNING	9
4 METOD	10
4.1 VAL AV METOD.....	10
4.2 VAL AV ANSATS	10
4.3 VAL AV UNDERSÖKNINGSINSTRUMENT	10
4.3.1 Intervjuguide.....	10
4.3.2 Vinjettmetod.....	11
4.3.3 Expertkommentar.....	11
4.4 VAL AV ANALYSMETOD.....	12
4.5 URVAL OCH URVALSKRITERIER	12
4.6 TILLVÄGAGÅNGSSÄTT.....	13
4.6.1 Litteratur.....	13
4.6.2 Intervjuer	14
4.6.3 Vinjett	15
4.6.4 Bearbetning av det empiriska materialet.....	15
4.7 FÖRFÖRSTÅELSE.....	15
4.8 ETISKA ÖVERVÄGANDEN	16
4.9 VETENSKAPSTEORETISKA PERSPEKTIV	17
5 UNDERSÖKNINGENS TEORETISKA REFERENSRAM	19
5.1 KOMMUNIKATIONSTEORETISKA UTGÅNGSPUNKTER.....	19
5.2 OMSORGSSVIKT	20
5.3 SAMVERKAN.....	21
5.4 UPPSATSENS VIDARE DISPOSITION	22
6 RESULTAT OCH ANALYS	23
6.1 SAMMANFATTNING.....	23

6.2 INTERVJUER – RESULTAT OCH ANALYS	23
6.2.1 Tema – upplevelser av anmälningsskyldighet	23
6.2.1.1 Information och rutiner angående anmälningsskyldighet	23
6.2.1.2 Förskolepersonalens tillvägagångssätt när barn far illa	24
6.2.1.3 "Det blir en sådan jättestor grej med socialtjänsten"	24
6.2.1.4 "Du får inte lov att slå ditt barn" är en form av motivation?	25
6.2.1.5 Erfarenheter kan ge "andra ögon"	26
6.2.2 Tema - Samverkan	27
6.2.2.1 Kontakt med socialtjänsten	27
6.2.2.2 Återkoppling	28
6.2.2.3 Ett ansikte på socialtjänsten	28
6.2.2.4 "Halva vägen var"	29
6.3 VINJETTEN	29
6.3.1 Expertkommentar	29
6.3.2 Resultat – Informant 1, 2 och 3	30
6.3.3 Analys – Informant 1, 2 och 3	31
6.3.4 Resultat – Informant 4, 5 och 6	31
6.3.5.1 Resultat – Informant 4	31
6.3.5.2 Analys – Informant 4	32
6.3.6.1 Resultat – Informant 5	32
6.3.6.2 Analys – Informant 5	33
6.3.7.1 Resultat – Informant 6	33
6.3.7.2 Analys – Informant 6	34
6.4 SAMMANFATTANDE KONKLUSIONER	34
6.5 FÖRSLAG PÅ ÅTGÄRDER	35
7 DISKUSSION	35
7.1 VIDARE FORSKNING	37
7.2 VETENSKAPSTEORETISK DISKUSSION	37
7.3 SLUTORD	38
REFERENSLISTA	39
LITTERATUR	39
ARTIKLAR OCH RAPPORTER	40
LAGSTIFTNING	41
SKRIFTLIG KORRESPONDENS	41
BILAGA 1 - INFORMATIONSBREV	42
BILAGA 2 – INFORMERAT SAMTYCKE	43
BILAGA 3 - INTERVJUGUIDE	44
BILAGA 4 - VINJETT	46
BILAGA 5 – UTDRAG UR LAGSTIFTNINGEN	47

1. Inledning

Barn är de mest utsatta i vårt samhälle. Förenta Nationernas barnkonvention (1989) har uppmärksammat barns rättigheter och myndigheternas ansvar att tillvarata barns intressen. Genom lagstiftning har Sverige åtagit sig att följa konventionen. Eftersom barn inte själva kan tillgodose sina behov är de vuxna i barnets närhet skyldiga att uppfylla dem. När vårdnadshavare sviktar i omsorgen om sina barn är myndigheter skyldiga att ingripa. För att myndigheter ska kunna ingripa om ett barn far illa krävs att de får kännedom om barnets situation. Här spelar förskolepersonal och deras anmälningsskyldighet en central roll.

Genom den täta kontakten med barnen och deras föräldrar kan förskolepersonalen vara de enda utanför familjen som upptäcker att ett barn far illa (Lärarnas tidning, 2002). Många barn berättar inte i ord att de blivit illa behandlade och därför är det viktigt som förskolepersonal att vara uppmärksam även på ickeverbal kommunikation (Eriksson, 2007b). Personalen får i detta läge inte svika barnet genom att ta hänsyn till föräldern framför barnet (Eriksson, 2007a). Barn som inte får hjälp som unga löper ökad risk att råka illa ut i ungdomsåren debatterar Måns Rosén, chef för Epidemiologiskt centrum (Rosén, 2006). Det är alltså viktigt att förskolepersonalen omgående uppmärksammar socialtjänsten på dessa utsatta barns situation för att de ska kunna sätta in adekvata åtgärder i tid.

Få av de misstänkta fall av barn som far illa kommer till socialtjänstens kännedom. Det finns flera förklaringar (Eriksson, 2007c). Innan socialtjänsten kontaktas kan förskolepersonalen under en längre period ha samlat information och bevis som styrker att oron för barnet är befogad. Det kan då kännas frustrerande för förskolepersonalen att det dröjer innan familjen får hjälp från socialtjänsten. För socialtjänsten å andra sidan kan barnet vara okänt. En utredning som kan ta upp till fyra månader behöver genomföras för att kartlägga vilka behov familjen har. Först därefter kan socialtjänsten besluta om adekvata insatser. Om situationen inte är så allvarlig att socialnämnden kan gå in med ett omedelbart omhändertagande av barnet kan socialtjänsten endast erbjuda föräldern hjälp i form av frivilliga insatser. Föräldern kan dock tacka nej till dessa. Ett sådant scenario leder till att familjen, utan insats från socialtjänsten, fortsätter att leva sitt liv som innan utredningen. Som förskolepersonal kan det då kännas omotiverat att anmäla misstanke om att ett barn far illa då man inte vet om barnet verkligen blir hjälpt efter anmälan.

Under utbildningens gång har vi saknat en debatt om hur man inom socialtjänsten kan arbeta för en ökad samverkan med förskolan för att i tid hjälpa barn som far illa. Vi saknar en diskussion kring samverkan mellan de två aktörerna för att gynna barnen i vårt samhälle. Idag anmäls allt för få av de barn förskolepersonalen misstänker far illa. En studie av ett tjugotal slumpvis utvalda skolor i Stockholmsområdet visade att endast 15 procent av de barn personalen ansåg ha en allvarlig social problematik anmäldes till socialnämnden. När personalen väl anmäler har det ofta gått lång tid (Bengtsson, Svensson, 2006). En bra samverkan leder till förtroende mellan förskola och socialtjänst vilket kan få förskolepersonalen att anmäla fler misstänkta fall till socialnämnden.

Tanken bakom vår studie är att fråga förskolepersonal om deras reflektioner angående anmälningsskyldigheten. När upplever förskolepersonalen att ett barn far illa? Hur går de till väga när de upptäcker att ett barn på deras förskola far illa? Hur ser förskolepersonalen på

återkoppling och samverkan med socialtjänsten? Och har de några konkreta förslag på förbättringar som kan underlätta samverkan dem emellan?

1.1 Syfte och problemformulering

Syftet med studien är att öka kunskapen om förskolepersonalens upplevelser av anmälningsskyldigheten gentemot socialtjänsten samt samspelet dem emellan. Syftet är även att belysa förskolepersonalens förslag på hur samverkan med socialtjänsten kan förbättras.

Studiens problemformulering består av att undersöka förhållandet mellan förskolepersonalens upplevelser av anmälningsskyldigheten samt deras upplevelser av samspelet med socialtjänsten.

Undersökningen består av följande tre preciserade frågeställningar:

- Hur upplever förskolepersonalen sin anmälningsskyldighet gentemot socialtjänsten?
- På vilket sätt upplever förskolepersonalen samspelet med socialtjänsten utifrån egna och kollegors erfarenheter?
- På vilket sätt och genom vilka konkreta åtgärder kan samverkan mellan förskolan och socialtjänsten förbättras enligt förskolepersonalen?

1.2 Avgränsningar

Det har tidigare genomförts studier på vårt intresseområde då främst med fokus på samverkan mellan förskola och socialtjänst. Forskningen handlar till stor del om sekretess som ett hinder för samverkan. Dock hittade vi ingen studie om förskolepersonals upplevelse av anmälningsskyldigheten gentemot socialtjänsten och därför blev det ett självklart val för oss att studera. En möjlighet hade varit att intervjua även socialsekreterare för att få ett vidare perspektiv på studien. Vi enades om att fördelarna med att enbart intervjua förskolepersonal övervägde nackdelarna främst med motivationen att det ger oss möjligheten att fördjupa oss i deras upplevelser. Hade även socialsekreterare intervjuats fanns risken att studien blivit för ytlig eller spretig.

1.3 Relevans för socialt arbete

Undersökningsområdet är relevant för socialt arbete då förskolepersonal i sitt yrke kanske är de första utanför familjen som har möjlighet att upptäcka att ett barn far illa. Det är därför av stor vikt att samverka mellan socialtjänst och förskolepersonal fungerar tillfredställande. Samverkan mellan de båda aktörerna underlättar för såväl förskolepersonalens vardag med barnet och dess föräldrar som för socialtjänstens möjlighet att stötta och hjälpa familjen. Vi menar även att det är intressant att undersöka hur förskolepersonalen reflekterar över

vinjetten. Reflektionerna kan användas för att tolka hur förskolepersonal ser på och upplever omsorgssvikt och anmälningsskyldighet vilket är centralt för socialt arbete.

1.4 Ordförklaringar

Anmälningsskyldighet

Begreppet anmälningsskyldighet syftar i studien på anmälningsskyldigheten som är reglerad i socialtjänstlagen kapitel 14 1§ (SFS 2001:453) och som gäller alla som i sitt yrke kommer i kontakt med barn.

Barn som far illa

Barn som far illa innebär i studien barn som inte får sina behov tillgodosedda inom familjen. Psykiska och/ eller fysiska övergrepp och/eller psykisk eller fysisk försummelse avses.

Förskola

Förskola avser i undersökningen den kommunala barnomsorgen 1-5 år. Vår definition av förskola innefattar inte förskoleklass.

Förskolepersonal

I studien kommer vi att benämna barnskötare och förskolelärare som förskolepersonal. I studien finns även en informant som är utbildad socionom men som på en av de för studien aktuella förskolorna är anställd som förskolelärare varför vi valt att definiera henne som förskolepersonal.

Samspel

Samspel har vi valt att använda då vi menar att samarbetet mellan aktörerna inte är bestående över tid utan att det snarare rör sig om enstaka kontakter dem emellan.

Samverkan

Begreppet samverkan använder vi i studien då vi avser ett samarbete över professionsgränserna som löper över tid och som innebär att aktörerna tar till vara på varandras yrkeskunskaper. När olika aktörer samverkar menar vi att man utifrån sina specifika yrkeskunskaper identifierar problemet för att därför enas kring gemensamma mål och åtgärder.

Socialtjänst

Med socialtjänst avser vi i studien främst individ- och familjeomsorgen på socialkontoret. Vi är medvetna om att det i olika kommuner och stadsdelar rent organisationsmässigt ser olika ut. I den aktuella stadsdelen knyts en socialsekreterare till varje förskola och det är även dem förskolepersonalen i första hand ska vända sig till om de misstänker att ett barn far illa. I vår studie avser vi med socialtjänsten organisationen som sådan och inte enskilda tjänstemän.

Återkoppling

I vår studie syftar vi med återkoppling främst på den feedback om socialtjänsten kan ge förskolepersonalen efter en mottagen anmälan.

2. Bakgrund

Redan i barnavårdslagen 1924 infördes de första bestämmelserna om anmälningsskyldighet i Sverige. Genom åren har lagen skärpts. En viktig ändring i lagen kom 1998 då fler grupper yrkesverksamma som arbetar med barn, och även de som arbetar inom enskild verksamhet, blev skyldiga att anmäla vid misstanke om missförhållanden gällande barnet (Olsson, 2006). Att hjälpa barn när föräldrarnas omsorg brister har alltså förekommit i Sverige under en lång period.

2.1 Barnkonventionen

Barnkonventionen innebär att barns bästa ska komma i främsta rummet oavsett vart i världen de bor, vilken religion och kultur de tillhör eller vilket kön de har. Sverige skrev på barnkonventionen 1990 och förbinder sig därför att vid alla åtgärder som rör barn arbeta för deras bästa (Barnkonventionen, 1989).

2.2 Socialtjänstlagen

Enligt socialtjänstlagen har varje kommun ansvaret att se till att samtliga barn och ungdomar i kommunen växer upp under trygga förhållanden. Kommunen är även skyldig att agera om vårdnadshavarna själva inte kan tillgodose barnets grundläggande behov. Med barn avses i lagen alla individer upp till 18 år. Myndigheter som kommer i kontakt med barn har därför skyldighet att enligt socialtjänstlagen kapitel 14 1§ anmäla utan dröjsmål till socialnämnden när de får kännedom om, eller anar, att ett barn far illa (Socialstyrelsen, 2005).

Även personal anställd inom enskild verksamheten omfattas av anmälningsskyldigheten. Anmälningsskyldigheten innebär en skyldighet att anmäla om sådant man får kännedom om i tjänsten. Information som personal får kännedom om på fritiden omfattas inte av anmälningsskyldigheten men bör enligt lagen anmälas. Om allvarliga och oroande uppgifter kommer till kännedom på fritiden för någon som har anmälningsskyldighet i sitt yrke och den just därför fått uppgifterna är denne däremot tvungen att lämna dem till berörda på arbetsplatsen. I förlängningen innebär det att man måste ta ställning till anmälningsskyldigheten trots att uppgifterna först kom till kännedom på fritiden. Skyldigheten att i tjänsten anmäla är ovillkorlig och det är inte upp till den anmälningsskyldige att överväga om ett ingripande från socialtjänsten är nödvändigt. Uppgifter som kan leda till ett ingripande ska alltså lämnas även om de är obestyrkta. De som omfattas av anmälningsskyldigheten begår tjänstefel enligt brottsbalken om de underlåter att anmäla vid misstanke om att ett barn far illa (Socialstyrelsen, 2005).

2.3 Sekretesslagen

Grundprincipen är enligt sekretesslagen kapitel 1 3§ (SFS 1980:100) att det råder sekretess mellan myndigheter. Anmälningsskyldigheten enligt socialtjänstlagen och skyldigheten att lämna uppgifter till socialtjänsten för att bistå en öppnad utredning om ett barn som misstänks

fara illa är exempel som bryter sekretessen. Socialtjänsten har ingen skyldighet att återkoppla till förskolepersonalen vid en anmälan och har därför lagen på sin sida om de hänvisar till absolut sekretess gentemot förskolan. Dock finns det flera bestämmelser som gör det möjligt för socialtjänsten att lämna uppgifter till förskolan om ett barn som utreds. Socialtjänsten kan med anmälaren diskutera uppgifter som redan är kända för anmälaren. Uppgifter som inte kan skada barnet och dess familj kan lämnas till anmälaren om denne vet att utredning pågår. Efter en utredning kan socialtjänsten även ge råd till berörd förskolepersonal utan föräldrarnas samtycke om det anses viktigt för att förskolepersonalen ska kunna utföra sitt arbete. En förutsättning är dock att uppgifterna inte drabbar barnet och dess familj menligt. Om barnets vårdnadshavare lämnar samtycke kan även känsliga uppgifter lämnas till förskolan (Norström, 1999). Det är möjligt för socialtjänsten att lämna känsliga uppgifter om det krävs för utredningen trots att uppgiftslämnaren inte vet att en anmälan gjorts och en utredning påbörjats (Olsson, 2006).

2.4 Förskolepersonalens dilemman

En av arbetsuppgifterna för anställda inom förskolan är att bygga upp och vårda relationen till barnens föräldrar. Förskolepersonal har ofta en närmare relation till barnens föräldrar än personal inom skolan (Lindelöv, 1991). Den täta kontakten med barnet och dess föräldrar kan göra det känslomässigt svårt för personalen att anmäla föräldrarna till socialnämnden. Förskolepersonal skall inte spekulera i om misstankar kring om barnet far illa är befogade eller inte. Trots det kan tankar som att misstanken kan vara obefogad bidra till att ingen anmälan görs eller att det dröjs med anmälan. Personalen kan vara orolig för att anmälan skall skada relationen till barnet och dess föräldrar. En nära relation mellan förskolepersonal och föräldrar kan också leda till att personalen omedvetet slår ifrån sig signaler som tyder på att ett barn far illa på deras förskola (Socialstyrelsen, 2005). Förskolepersonalen vill troligtvis vara säker på att anmälan leder till något bra för både barnet och föräldrarna och därför menar Olsson (2006) att det finns olika skäl till varför anmälan uteblir. Det kan bland annat bero på osäkerhet inför vad man egentligen ser för tecken hos barnet eller dålig kunskap om lagstiftningen. Ytterligare orsaker kan vara att förskolepersonalen får dålig eller ingen återkoppling från socialtjänsten gällande ärendet eller att förskola och socialtjänst saknar samordning i synsätt och rutiner.

2.5 Anmälan och anmälningsprocessen

En anmälan innebär att uppgifter om att ett barn misstänks fara illa lämnas till socialtjänsten i kommunen. Anmälan kan ske såväl muntligt som skriftligt. Vid en muntlig anmälan kan det hända att den behöver kompletteras med en skriftlig. Anmälan vid misstanke ska ske snarast men det finns visst utrymme till att rådgöra med kollegor och chef. Socialtjänsten kan även konsulteras utan att nämna namn om den anmälningsskyldige känner sig osäker på om oron för barnet är befogad. Även om var och en som är anmälningsskyldig ska anmäla är det i praktiken ofta chefen som står på anmälan. Det kan då kännas lättare för personalen som i vardagen möter föräldrarna till barnet. Som anmälningsskyldig är det inte möjligt att vara anonym vid en anmälan om uppgifterna uppkommit i verksamheten (Olsson, 2006).

När en anmälan kommer in till socialtjänsten inleds en förhandsbedömning. Visar den att misstankarna är befogad öppnas en utredning. En anmälan behöver naturligtvis inte leda till ett omedelbart omhändertagande av barnet enligt lagen om vård av unga (LVU) utan kan istället leda till att familjen får den hjälp och stöd de är i behov av. I utredningsprocessen kan socialsekreterarna föreslå ett gemensamt möte mellan dem, föräldrarna och förskolan. På så sätt får alla samma information vilket motverkar missförstånd och underlättar samverkan. Det är föräldrarna som avgör om ett sådant möte ska ske. Ett möte underlättar även för förskolepersonalen att stötta barnet och familjen. Vanligtvis tar föräldrarna emot den hjälp som erbjuds av socialtjänsten (Olsson, 2006). Att föräldrarna kan få stöd och hjälp på hemmaplan istället för att barnen omhändertas är något som socialtjänsten i möjligaste mån eftersträvar idag. När omsorgen brister i så stor utsträckning att ett omhändertagande efter utredning av socialtjänsten anses nödvändigt ser man först på möjligheten att placera barnet hos någon i dess närhet för att sedan leta ett lämpligt familjehem utanför de närmaste runt barnet.

2.6 Omsorgssvikt

Barn som råkar ut för psykiska eller fysiska övergrepp, försummelse och/ eller vanvård ligger i riskzonen för utvecklingsmässiga svårigheter. Det är därför viktigt att förskolepersonal är uppmärksamma på tidiga signaler som tyder på omsorgssvikt. Förskolepersonalen träffar barnet i vardagen och har därför goda möjligheter att upptäcka om något inte står rätt till. Begreppet omsorgssvikt är brett och innefattar aktiv fysisk omsorgssvikt, passiv fysisk omsorgssvikt, aktiv känslomässig omsorgssvikt och passiv känslomässig omsorgssvikt. Omsorgssvikt kan vara exempelvis missbruk hos föräldern, omognad eller personlighetsstörning, sexuella övergrepp, understimulering, psykisk sjukdom hos föräldern och sociala problem som gör att föräldern har svårt att orka med barnet. Tecken hos barnet på omsorgssvikt kan vara att barnet är tyst och inåtvänd, utåtagerande och aggressivt, barnet antyder eller berättar i ord eller lek om situationer det varit med om, barnet tar för stort ansvar över sig själv eller syskon, brådmoget, koncentrationssvårigheter, fin- och grovmotoriska svårigheter, dålig självkänsla, dåliga kläder, smutsigt, har svårigheter att uttrycka tankar och känslor och synliga fysiska skador efter misshandel (Lundén, 2004).

Förskolepersonalen är kanske de vuxna i barnets närhet som har störst möjlighet att upptäcka om ett barn far illa. Det är därför angeläget att förskolepersonal känner till begreppet omsorgssvikt och kan identifiera signaler från barnet och dess omgivning på ett adekvat sätt. Det är även viktigt att förskolepersonalen känner till anmälningsskyldigheten och agerar omgående vid misstanke om att ett barn far illa. Begreppet omsorgssvikt kommer att närmare presenteras i kapitel 5.

3 Tidigare och pågående forskning

De studier vi anser betydelsefulla för studien berör samverkan mellan skola och socialtjänst eller anmälningsskyldigheten för anställda inom förskolan. Även studier med fokus på återkoppling mellan skola och socialtjänst redovisas nedan. Vi har koncentrerat oss på i huvudsak svenska undersökningar och rapporter. Den internationella forskningen har koncentrerats på en jämförande studie mellan olika länder. På senare tid har den nationella forskningen uppmärksammat anmälningsfrekvensen hos förskolepersonal och vad som sker då en anmälan når socialtjänsten. Även socialstyrelsens rapporter om samverkan inom skola, barnomsorg och socialtjänst redovisas nedan. Konklusionen av de åtta studier vi valt att fokusera på menar att allt för få fall av barn som far illa kommer till socialtjänstens kännedom. Det skulle kunna förändras om det fanns en väl utarbetad samverkan mellan skola och socialtjänst.

3.1 Anmälan till socialnämnden

Ett barn påverkas betydligt om en nära anhörig mår dåligt. Då föräldern brister i sitt föräldraskap drabbas barnet (Olsson, 2006). Förskolepersonalen träffar barnet dagligen och har därför stor möjlighet att uppmärksamma barnets signaler då det far illa. Det händer att förskolepersonalen inte lägger märke till signalerna eller inte tar dem på allvar. Doktorand Madeleine Cocozza (2003) har genomfört en studie i Sverige om barn som anmäls till socialnämnden i Linköpings kommun. Genom statistik från berörda socialkontor har Cocozza undersökt och sammanställt hur många barn som fått ta del av socialtjänstens insatser. Cocozza har även granskat hur många av de anmälda fallen som inte leder till utredning. Av de anmälningar som kom in till socialnämnden stod polisen för flest. Polisen har som rutin att anmäla samtliga fall där de kommer i kontakt med barn. Andra yrkesverksamma som regelbundet kommer i kontakt med barn och därför kan upptäcka barn som far illa har inte samma rutiner för hur en anmälan ska gå till. Om ett barn till exempel kommer till barnkliniken på grund av alkoholförgiftning finns ingen rutin för läkare att anmäla. Personal inom skolan står för en liten del av anmälningarna. Det är vanligare att en förälder som inte har vårdnaden om sitt barn och som bedömer att barnet är i behov av hjälp och stöd anmäler till socialnämnden än att skolpersonal gör det.

Vi har valt att förlita oss på den svenska översättningen av Linds (1999) studie. Den danska studien lyfter förklaringar till varför barnomsorgspersonal inte anmäler då ett barn far illa. De menar att socialtjänsten kan sända ut signalen att de inte har tid att ta emot en anmälan vilket kan påverka förskolepersonalen som anmäler i än lägre utsträckning. I studien diskuteras även hur en stökig förskola med många barn på liten yta påverkar barn som redan har det svårt. Det är viktigt att vuxna kring dessa barn ser och uppmärksammar dem och därmed hjälper dem till en gynnsam utveckling. Slutligen förs en diskussion om positiva faktorer angående samverkan mellan socialtjänst och barnomsorg.

3.2 Omsorgssvikt

Lundén (2004) har genomfört fyra studier i tre olika stadsdelar i Göteborg. Studierna undersöker 1) hur sjuksköterskor på barnavårdcentralen och barnomsorgspersonal bedömer risken för barn som far illa, 2) hur de tolkar anmälningsskyldigheten, 3) tecken på omsorgssvikt som man uppmärksammade som ledde till en anmälan, 4) faktorer som underlättade eller försvårade möjligheten att uppmärksamma barns utsatthet. Studien konstaterade att barnomsorgspersonal oroade sig för barnen i högre utsträckning än sjuksköterskorna på barnavårdcentralen. Faktorer som påverkar i vilken utsträckning personalen anmäler är yrkeserfarenhet och utbildning. Även personalens personliga tolkningar av anmälningsskyldigheten påverkar.

En internationell studie av jämförande karaktär som är relevant för vårt frågeområde belyser städerna Barrie i Kanada och Umeå i Sverige. Forskaren undersöker med hjälp av tre vinjetter hur barn i de olika städerna skyddas från att fara illa. Vidare undersöker forskaren hur informanterna hade agerat i olika situationer genom vinjettmetoden (Khoo, 2003).

3.3 Samverkan

Vi har valt att fokusera på två rapporter från Socialstyrelsen som berör samverkan. En uppföljning av en lagändring som rör socialnämndens samverkansskyldighet med organisationer som arbetar med barn som fara illa har genomförts. Uppföljningen bestod av en enkätundersökning. Den bestod även av seminarium med representanter från ungdomsverksamheter, bland annat socialtjänst och skola. Enkätundersökningen belyser i vilken utsträckning samverkan dem emellan existerar. Under seminariet diskuterades kvaliteten på samverkan samt dess positiva konsekvenser för barn och ungdomar. I undersökningen poängteras att resultaten från seminariet inte går att generalisera då urvalet inte är representativt (Socialstyrelsen, 2006). Vidare har socialstyrelsen genom Berit Josefsson undersökt hur man kan arbeta strategiskt för samverkan kring barn som far illa. För en framgångsrik samverkan krävs en långsiktig planering vilken är implementerad på ledningsnivå. Risken med samverkan är annars att den står och faller med individer inom verksamheterna. Rapporten påtalar vikten av att sätta upp gemensamma mål mellan verksamheterna trots att dessa kan vara bundna av olika lagstiftningar. Josefsson tar upp förslag till förändringar angående samverkan på nationell, regional samt lokal nivå. Slutligen bidrar Josefsson med verktyg som kan användas för att utveckla en tydligare struktur inom verksamheterna (Socialstyrelsen, 2007).

Avslutningsvis redovisas tidigare forskning avseende begreppet samverkan med en rapport från en FoU-cirkel som FoU Kronoberg publicerat. Ämnet kallas för ”etik i mötet mellan skola och socialtjänst”. Projektet inleddes med en föreläsning för de medverkande. Därefter hölls FoU-cirklar i samtliga kommuner i Kronobergs län under ett års tid. De tio FoU-cirklarna träffades fem gånger var. Då året var slut anordnades ett uppföljningsseminarium med syfte att väcka tankar som kommunerna själva kunde arbeta vidare med. Syftet med projektet var att påbörja en samverkan mellan skola och socialtjänst samt att ge båda aktörer

ökad förståelse för varandra. Därefter lämnades kommunerna att själva fortsätta samverka (Rosell, 2003).

3.4 Återkoppling

Barnombudsmannen konstaterar att lagstiftningen inte fungerar såsom lagstiftaren avsett. Få misstänkta fall av barn som far illa anmäls till socialnämnden. Det är viktigt att även mindre allvarliga fall kommer till deras kännedom för att barnet skall kunna få hjälp så tidigt som möjligt. Tilltron till socialtjänsten är förhållandevis låg vilket enligt Barnombudsmannen kan vara anledningen till att få fall anmäls. En återkopplingskyldighet skulle kunna förändra situationen (Nyberg, Lenman, 2001).

3.5 Kritik och samlad bedömning

Forskningen har koncentrerats på anmälningsfrekvensen hos förskolepersonal samt bristen på samverkan mellan skola och socialtjänst. Vi har under uppsatsprocessen funnit mycket begränsat med forskning som berör förskolepersonals upplevelse av anmälningskyldigheten. Detta är därför något vi saknar. Vi saknar även forskning om socialsekreterares upplevelse av anmälningskyldigheten samt deras syn på samverkan med förskolepersonal. Vi menar att det krävs ökad kunskap om varför förhållandevis få fall av barn som far illa anmäls till socialnämnden. Denna kunskap skulle kunna användas för att öka anmälningsfrekvensen vilket vi menar kan gynna barnen.

4 Metod

4.1 Val av metod

Studien bygger på en kvalitativ metod vilket vi anser ger en djupare förståelse för förskolepersonalens upplevelser än vad en kvantitativ metod skulle göra. Den kvalitativa metoden syftar i vår studie till att undersöka informanternas subjektiva bild av sina upplevelser samt deras tankar om de frågeområden vi fokuserar på. Som blivande socionomer är vi även mer intresserade av den kvalitativa metoden som sådan. Då vi i studien inte är ute efter att dra några generella slutsatser menar vi att metoden kan uppfylla studiens syfte. Vid en kvalitativ undersökning är det viktigt att vara medveten om att forskaren förhållandevis lätt kan vinkla resultatet till att ge de svar forskaren önskar beroende på dennes förväntning på studien. Det är exempelvis forskaren som väljer vilka citat som lyfts fram och vilket av det insamlade materialet som inte tas med i studien (Kvale, 1997).

4.2 Val av ansats

Studiens ansats är en kombination av deskriptiv och explorativ. En deskriptiv ansats innebär att studien är beskrivande. I denna studie uttrycks det genom att vi beskriver förskolepersonals upplevelse av anmälningsskyldighet samt deras konkreta förslag på hur en samverkan med socialtjänsten skulle kunna se ut. En studie som istället är explorativ syftar till att utforska frågeområdet. När vi i studien använder oss av den explorativa ansatsen utforskar vi förskolepersonals upplevelse av anmälningsskyldighet samt deras förslag på hur en förbättring av samverkan med socialtjänsten skulle kunna se ut. Anledningen till att vi valt att kombinera dessa två ansatser är att vi menar att de kompletterar varandra väl och därmed ökar studiens djup (Patel, Davidson, 1994).

4.3 Val av undersökningsinstrument

4.3.1 Intervjuguide

Intervjuguiden är forskarens hjälpreda i intervjusituationen. Den ska i konkret form vara det översatta uttrycket för det man önskar analysera (Widerberg, 2002). Intervjuguiden utformades efter uppsatsens frågeställningar. Till att börja med diskuterades relevanta frågeområden. Därefter konstruerades intervjufrågorna utefter teman i en allmän intervjuguide. Fördelen med en allmän intervjuguide är att det fungerar som en checklista för vilka samtalsämnen som ska tas upp samtidigt som intervjuaren är fri att lämna intervjuguiden för att ställa förtydligande följdfrågor (Larsson i Larsson, Lilja, Mannheimer, 2005). Intervjuerna vi genomförde var alltså kvalitativa djupintervjuer utifrån en allmän intervjuguide indelad efter teman.

Pilotintervjuer är viktiga för att känna om frågorna känns naturliga att ställa samt för att träna på att leda en intervju (Kvale, 1997). På grund av tidsbrist genomfördes inga pilotintervjuer.

För att känna hur frågorna kändes att ställa intervjuade vi dock varandra. Efter reflektioner och feedback från vår handledare reviderades intervjuguiden och efter revideringen menar vi att guiden täckte studiens syfte.

4.3.2 Vinjettmetod

För att göra studien intressantare och ge den en djupare dimension används vinjettmetoden som en kompletterande metod. Vinjettmetoden syftar till att ställa informanten inför ett verklighetstroget men fiktivt fall för att på så sätt utforska och analysera förskolepersonalens val och resonemang. Jegerby (1999) beskriver metoden följande *”Vinjetter är korta historier som beskriver en person, en situation eller skeende som försetts med karakteristiska som forskaren kommit fram till är viktiga och avgörande i en val- eller bedömningsituation. Beskrivningen ska vara konkret och verklighetsnära för att uppfattas som trovärdig av respondenten.”* (Jegerby, 1999 sid. 12).

Forskaren kan använda sig av ett flertal vinjetter eller endast en. Vi har valt att använda en vinjett då vinjettmetoden i vår studie fungerar kompletterande till den kvalitativa djupintervjun. Vinjetten följs ofta upp av värderingsinstrument för att dela in respondenternas svar i olika kategorier. Under senare tid har vinjettmetoden även blivit allt mer populär vid kvalitativa studier med öppnare frågor och svar. Vinjetten kan efterföljas endast av frågeställningen om hur informanten hade agerat i den aktuella situationen. Avsikten med vinjetten i vår studie var att ta del av informanternas reflektioner angående hur de skulle gå tillväga i en liknande situation (Jegerby, 1999).

Vi har eftersträvat att vinjetten skall vara lätt att läsa och förstå. Vinjetten har konstruerats utan någon speciell situation i åtanke. Några av problemen som lyfts fram i vinjetten är baserade på egna erfarenheter utifrån arbete med barn och människor i utsatta livssituationer. Detta för att vinjetten skall vara så verklighetstrogen som möjligt och på så sätt bli ett övertygande och för informanterna engagerande fall. Vi har valt att beskriva en familj som har några problem som plockade ur sitt sammanhang troligtvis inte skulle leda till en anmälan till socialnämnden.

Fördelarna med metoden är att samtliga informanter ställs inför samma fall vilket gör det lättare att jämföra deras reflektioner. Nackdelen är att informanterna kan säga sig agera på ett sätt i situationen som inte stämmer överens med det faktiska handlandet. Vår avsikt var att vinjetten skulle sätta igång en reflekterande process kring en situation som kan ske på de aktuella förskolorna. Samtliga informanter utom en påpekade att de kände igen problemen som beskrevs i vinjetten från sin egen verksamhet. Vi menar att det tyder på vinjettens aktualitet i förskolepersonalens vardag (Jegerby, 1999).

4.3.3 Expertkommentar

För att ytterligare komplettera studien kontaktades Karin Lundén, särskilt sakkunnig angående omsorgssvikt. Lundén är universitetsadjunkt på institutionen för socialt arbete vid Göteborgs universitet och universitetslektor på institutionen för pedagogik vid Högskolan i Borås. Hon har bedrivit forskning inom vårt intresseområde. Lundén fick reflektera över samma vinjett som informanterna. Vår avsikt var att sedan använda hennes reflektioner i analysen av vinjetterna.

4.4 Val av analysmetod

Det finns olika analysmetoder som forskaren kan använda sig av i kvalitativa studier. En vanlig analysmetod i kvalitativa studier är att via olika angreppssätt och tekniker skapa mening åt det insamlade materialet. Denna metod benämns som att skapa mening ad hoc. Metoden ger möjligheten att fritt blanda olika tekniker. Tillvägagångssättet kan exempelvis vara att kvantifiera genom att räkna återkommande yttranden, omvandla delar av intervjuerna till berättelser och att göra diagram av resultatet. Att använda sig av olika tekniker kan bidra till att mönster forskaren annars inte skulle ha upptäckt träder fram (Kvale, 1997). En annan analysmetod, temaanalys, innebär att forskaren fokuserar analysen på några centrala frågeområden eller teman vilka ska vara kopplade till studiens syfte och frågeställningar (Larsson i Larsson, Lilja, Mannheimer, 2005). Under processens gång övervägde vi att använda oss av metoden ad hoc. Slutligen valde vi ändå att använda oss av en temaanalys. Då det empiriska materialet redovisas efter teman menar vi att teman även som analysmetod bidrar till att studiens struktur blir tydligare. Kategoriseringen av materialet bidrar även till att det blir hanterbart samt att mönster i materialet ändå kan upptäckas (Larsson i Larsson, Lilja, Mannheimer, 2005).

Tre av informanterna valde att se vinjetten som en helhet och reflekterade därefter. De tre andra informanterna valde att reflektera över vinjetten efter teman; tider, kläder och mammans alkoholkonsumtion. Vi har noga övervägt vilken metod som är lämpligast som grund för vinjetthanalys. Vinjetterna har vi valt att analysera var och en för sig (Jegerby, 1999). Lundéns kommentarer på vinjetten redovisas i resultatet och vävs sedan in när vi analyserar de övriga informanternas reflektioner angående vinjetten.

4.5 Urval och urvalskriterier

Studien är genomförd i en mångkulturell stadsdel i en svensk stad. Valet av stadsdel föll sig naturligt då vi har en kontakt där som kunde hjälpa oss att initiera kontakt med förskolepersonal. Två förskolor kontaktades och sex förskolepersonal anmälde sitt intresse till att delta varför inte fler förskolor i samma stadsdel inkluderades i studien.

I inledningsprocessen var tanken att göra samma studie men av jämförande karaktär då vi även har kontakter i en annan stadsdel. Denna stadsdel består till skillnad från den första stadsdelen av invånare med svensk bakgrund och god ekonomi. Idén förkastades då vi hittade en liknande studie. Det föll sig naturligt att det i slutändan blev den mångkulturella stadsdelen som vi skulle besöka i vår studie då vi helt enkelt upplever den som intressantare.

Larsson (Larsson, Lilja, Mannheimer, 2005) redogör för att urvalsmetoden typiska fall innebär att forskaren söker informanter som representerar normala eller vanliga fall vilket också är den urvalsmetod vi eftersträvat i studien. För att vidare kunna rekrytera informanter bestämdes att förskolepersonal oavsett utbildning skulle inkluderas.

Studiens urvalskriterier är alltså att informanter ska arbeta som förskolepersonal på någon av de två förskolorna vi kontaktat i den mångkulturella stadsdelen.

Förskolepersonalen som anmälde sitt intresse till att delta har varierande erfarenhet av att arbeta som förskolepersonal. En informant har arbetat 39 år som förskolepersonal medan en annan är relativt ny i yrket. Informanterna är anställda som förskolelärare eller stödpersonal. Två av informanterna har dubbelkompetens och har tidigare arbetat som låg- och mellanstadielärare och socionom. Samtliga informanter är kvinnor och någon eller några har utländsk bakgrund. Majoriteten av informanterna har arbetat på flera förskolor och någon har endast arbetat på någon av de för studien aktuella förskolorna.

Huruvida urvalet är representativt i den aktuella stadsdelen och i Sverige kan vi inte uttala oss om. Vi tror dock att synen på anmälningsskyldigheten kan variera stort från förskola till förskola. Även när det gäller upplevelsen av samspelet med socialtjänsten tror vi att den kan skilja sig drastiskt beroende på vart man arbetar.

Nackdelen med våra urvalskriterier är informanterna kanske inte är ett urval av typiska fall vilket var tanken. Informanterna kan ha varit mer engagerade i de aktuella frågeområdena än det typiska fallet. I studien kan det även vara en fördel. Fördelen är att vi kanske fått mer utförliga svar och därför ett intressantare empiriskt material.

4.6 Tillvägagångssätt

4.6.1 Litteratur

Inledningsvis läste vi svensk litteratur om anmälningsskyldighet gentemot socialtjänsten för personal inom förskola och skola. För litteraturtips har vi sökt på databasen för studentuppsatser GUPEA med hjälp av sökorden: förskola, anmälningsskyldighet, anmälning, socialtjänst och samverkan. Tidigare forskning fann vi därefter i bibliotekskatalogerna GUNDA och LIBRIS samt databaserna "Nya sociallagarna på Internet", "Socialstyrelsens författningssamling" och "Social services abstract" inom ämnet för socialt arbete. Sökkombinationer av orden: förskola, anmälningsskyldighet, anmälning, socialtjänst, samverkan och anmälningsplikt gav resultat på svensk och dansk forskning. Internationell forskning söktes genom sökorden mandatory report och child vilket inte gav några relevanta träffar för vår studie. Inom den svenska litteraturen påträffades forskning om barn som far illa och det centrala begreppet omsorgssvikt. Även Socialstyrelsens webbsida har genomsökts och där har vi funnit intressanta handböcker om såväl anmälningsskyldighet som samverkan kring barn som far illa. För tips om pågående forskningsprojekt har vi via e-post kontaktat institutionen för pedagogik och dialektik vid Göteborgs universitet vilka hjälpte oss med tips om hur vi skulle gå tillväga. Även Socialstyrelsen kontaktades men informationsansvarig var inte anträffbar under uppsatsprocessen. Vi mailade Barnombudsmannen och fick svar men tyvärr inget av relevans för oss. Även tidskriften Socialvetenskap kontaktades angående forskning och vi fick hjälp att hitta information på deras webbsida. Vi sökte med framgång på webbsidan för "Läraryrket och tidningar". Relevanta artiklar fann vi med hjälp av sökorden: anmälningsskyldighet, anmälningsplikt, socialtjänst, och "barn som far illa". På tidskriften Socionomens webbsida fanns tyvärr ingen sökfunktion. Slutligen söktes artiklar på Göteborgs Postens, Dagens Nyheters och Svenska Dagbladets artikelarkiv på respektive webbsida.

Vi har eftersträvat att främst använda oss av primärkällor. I de fall då vi på grund av tidbrist inte kunnat finna primärkällan har vi istället valt att förlita oss på sekundärkällan.

4.6.2 Intervjuer

Kvale (1997) påtalar vikten av att forskningsintervjun till karaktären är professionell och vid intervjutillfället var det vi som ensidigt ställde frågorna. Trots att inga pilotintervjuer genomfördes kände vi oss bekväma inför och under intervjutillfällena. Detta kan bero på att vi tidigare arbetat tillsammans och därför känner oss trygga med varandra som forskningspartners samt att vi tidigare genomfört intervjuer tillsammans. Trots att inga pilotintervjuer genomfördes kände vi oss väl förberedda då vi kunde intervjuguiden väl. Under intervjuerna följdes i stort sett intervjuguiden men vid några tillfällen ställdes ytterligare följdfrågor. Detta för att försäkra oss om att vi uppfattat informanten rätt.

Första kontakten med informanterna skedde via ett informationsbrev som skickades ut till de aktuella förskolorna. Till den första förskolan gavs information om vilken dag intervjuerna skulle ske samt förslag på tider som skulle passa förskolans verksamhet. Vi valde att genomföra intervjuerna under en vecka då skolbarnen hade lov och förskolan enligt uppgift därför hade färre barn i verksamheten. Tanken var att störa verksamheten så lite som möjligt. Samma informationsbrev skickades ut även till den andra förskolan. Därefter kontaktades personalen för att ta reda på om intresse för deltagande fanns. Tid för intervju bokades med intresserad personal. Samtliga intervjuer skedde under arbetstid på respektive förskola för att underlätta för förskolepersonalen att delta i studien.

Sex informanter har deltagit i studien. Fyra intervjuer genomfördes den 27 mars 2008 och två intervjuer den 1 april 2008. Trots att det är påfrestande att genomföra fyra intervjuer på en och samma dag gick det bra eftersom chansen att vila upp sig mellan intervjutillfällena fanns. Intervjuerna tog ungefär en halvtimme var. Informanterna tillfrågades om intervjuerna fick bandas och fem av de sex informanterna gav sitt godkännande. Under intervjuerna ställde en av oss frågorna och den andra antecknade och ansvarade för inspelningarna. Dessa roller byttes varannan gång. För den av oss som antecknade fanns naturligtvis möjlighet att ställa tydliggörande frågor under intervjuns gång. Vi upplevde att den tydliga arbetsfördelningen gav trygga ramar åt intervjun för såväl oss som informanten. Då en av oss vid varje intervjutillfälle hade tydligt ansvar för att leda intervjun upplevde vi det som lättare för informanten att veta vem av oss de främst skulle vända sig till. Vi tror att detta bidrog till att informanterna kände sig mer avslappnade. Eftersom en av oss alltid hade en mer tillbakadragen roll under intervjuerna tror vi att det minskar känslan av att vi var två mot en. På grund av att intervjuerna skedde i förskolans lokaler blev vi vid något tillfälle avbrutna av någon som kom in i rummet. Vår upplevelse var dock att det inte störde intervjun anmärkningsvärt.

Den intervju som inte bandades transkriberades så ordagrant som möjligt dagen efter intervjun. Den av oss som antecknat under intervjutillfället skrev rent anteckningarna. Därefter fyllde den andra i och förtydligade för att i möjligaste mån undvika misstolkningar. Därefter transkriberades samtliga intervjuer ordagrant för att undvika feltolkningar av materialet från vår sida.

4.6.3 Vinjett

Efter varje genomförd intervju tillfrågades informanten om denne ville läsa vår vinjett för att därefter reflektera över den. Vi gav dem valmöjligheten att kommentera vinjetten direkt eller att lämna skriftliga reflektioner på den senare. Samtliga informanter utom en reflekterade över vinjetten muntligt direkt vid intervjutillfället. En informant lämnade sina reflektioner skriftligt till oss samma dag som intervjun skett. Resultatet från vinjettreflektionerna transkriberades omgående.

4.6.4 Bearbetning av det empiriska materialet

Ett empirinära förhållningssätt innebär att forskaren hämtar teman ur det empiriska materialet. I en explorativ studie menar Widerberg att det är ett självklart val. Teman identifieras i det empiriska materialet och framställs ofta genom citat. Om forskaren istället bestämmer sig för ett teorinära förhållningssätt utgår man från teoretiska perspektiv och utifrån dem urskiljs relevanta teman. Dessa två förhållningssätt går utmärkt att kombinera vilket kan vara fruktbart i kvalitativa studier (Widerberg, 2002). I resultatbearbetningen av intervjumaterialet har vi använt oss av såväl ett empirinära förhållningssätt som ett teorinära förhållningssätt. I en kvalitativ studie kan det vara svårt att avgränsa teman då det empiriska materialet är levande och därför svårt att placera i fyrkantiga teman vilket var fallet med vårt material. Eftersom vi redan innan intervjuerna hade konstruerat teman i intervjuguiden var tanken att samma teman skulle redovisas i resultatbearbetningen. Efter genomgång av intervjumaterialet urskiljde sig två teman som vi anser vara relevanta för studien och vi har därför valt att ta bort något tema som användes i intervjuguiden. Resultat finns naturligtvis kvar men redovisas under ett annat tema. Vi har valt att redovisa det empiriska materialet så fylligt som möjligt för att läsaren kritiskt ska kunna förhålla sig till materialet och analysen (Widerberg, 2002).

Materialet som förskolepersonalens reflektioner över vinjetten gav oss, blev däremot problematiskt att sammanställa efter teman. Istället har vi valt att redovisa reflektionerna först från de tre informanter som såg situationen i vinjetten som en helhet. Därefter redogörs för reflektionerna från de tre informanter som delade upp situationen i vinjetten i tre olika delar; kläder, tider och mammans alkoholkonsumtion.

4.7 Förförståelse

Människor har i alla tider och samhällen påverkas av sin förförståelse. Vi har socialiserats till att uppfatta verkligheten på ett sätt som överensstämmer med kulturen som råder i vårt samhälle. Våra normer och värderingar påverkar alltså hur vi tolkar och upplever både den yttre och inre världen. Faktorer såsom som vart vi lever geografiskt och vilken klass och kultur vi tillhör påverkar vår världsbild i stor utsträckning (Gilje, Grimen, 2003). Vår utgångspunkt under uppsatsprocessen var att vi formar vår verklighet utefter vilken kontext vi lever i och att det därför inte finns någon absolut sanning. När uppsatsprocessen inleddes hade vi med oss både en medveten och en omedveten bild av hur förskolepersonal kan vara samt hur de arbetar vilket kan ha påverkat oss som forskare. För att läsaren ska kunna förhålla sig kritisk till uppsatsen redovisas här den förförståelse som vi anser vara relevant för studien.

Vi har båda erfarenhet av arbete med människor. Emma har arbetat inom barnomsorgen samt på utredningshem för barn och deras föräldrar. Anna har arbetat i olika verksamheter med barn i utsatta livssituationer. Anmälningsskyldigheten är inget som vi själva kommit i kontakt med ute i olika verksamheter men något som behandlats under utbildningen. Kurser som vi anser påverkat vår förförståelse när det gäller barn, barnomsorg, och anmälningsskyldighet är ”juridik för det sociala arbetet”, ”barn och familj - livsvillkor och sociala sammanhang” och ”individ, grupp och familj”.

4.8 Etiska överväganden

Vår utgångspunkt under uppsatsprocessen har varit att följa vetenskapsrådets etiska riktlinjer och principer. Vetenskapsrådets grundläggande individskydds krav kan sammanfattas i fyra huvudkrav; informationskravet, samtyckeskravet, konfidentialitetskravet och nyttjandekravet (Vetenskapsrådet, 2002).

För att uppfylla informationskravet har deltagarna i studien blivit informerade om deras roll i studien och att deltagandet är frivilligt. De fick i samband med första kontakten med förskolorna information om studiens syfte och upplägg. I informationsbrevet poängterades att det insamlade materialet endast kommer att användas i uppsatsen och att samtliga informanter kommer att avidentifieras. Dessa åtgärder innebär att vi tagit hänsyn till konfidentialitets- och nyttjandekravet. Då intervjuerna genomfördes på respektive arbetsplats under arbetstid är informanterna inte helt avidentifierade för varandra. Möjligheten att kontakta oss personligen för att bestämma tid och plats för en intervju utanför arbetsplatsen lämnades även till förskolorna. Då hade informanten kunnat vara helt anonym gentemot sina kollegor. Eftersom ingen kontaktade oss på detta vis utgår vi från att de var nöjda med att intervjun genomfördes under arbetstid och därmed inskränkte på deras anonymitet. I resultatet har vi valt att inte ge informanterna fingerade namn eftersom citaten då hade kopplats till personen och därmed varit lättare för kollegor att känna igen. Kollegor vet vilka som deltagit men inte vem som sagt vad. Eventuellt kan någon känna igen en kollegas citat om det gäller ett specifikt fall dock har vi i möjligast mån skrivit så att ingen informant ska gå att identifiera. Informanterna var alla införstådda i detta. Den begränsade anonymiteten skulle kunna leda till att svaren vi fått inte är helt tillförlitliga. Å andra sidan kan informanterna uppleva att avidentifieringen ger dem tillräcklig anonymitet för att våga svara på frågorna. Eftersom informanterna valt att delta får vi anta att de upplever den begränsade anonymiteten som tillräcklig.

Innan intervjun började fick varje informant läsa och skriva under ett informerat samtycke med utförlig information om studien. Den viktigaste informationen berättade vi även muntligt. Vi har varit noga med att poängtera att informanterna själva bestämmer i vilken utsträckning de vill medverka i studien. Fem informanter lämnade sitt godkännande till att intervjun bandades medan den sjätte avböjde. Intervjuerna som bandades spelades in på Mp3-spelare samt på bandspelare som backup. Anteckningar och inspelningar från intervjuerna förvarades säkert under uppsatsprocessen. Vi såg även till att om någon mot förmodan skulle få tag på materialet inte skulle kunna identifiera vem som deltagit i studien i linje med konfidentialitetskravet.

Informanterna tillfrågades vid intervjutillfället om de ville läsa det fiktiva fallet och ge oss reflektioner kring det. Samtliga informanter valde att kommentera fallet. Alla utom en gjorde

det i direkt anslutning till intervjun. En informant lämnade sina reflektioner skriftligt samma dag. I det fallet informerade vi att det var önskvärt att informanten inte diskuterade vinjetten med sina kollegor eftersom vi var intresserade av just dennes reflektioner. Informanterna fick välja om det ville kommentera fallet muntligt i direkt anslutning till intervjun eller skriftligt senare. Eftersom reflektionen skedde i anslutning till intervjun i samtliga fall utom ett finns en viss risk att informanterna kände sig lite stressade. Om vi istället hade lämnat fallet till dem och samlat in skriftliga kommentarer en vecka senare hade vi kanske fått annorlunda svar. Det hade även kunnat leda till att informanterna diskuterat fallet med kolleger vilket också kunnat påverka deras reflektioner. Det finns även en viss risk att informanterna kände sig tvungna att läsa fallet och kommentera det eftersom vi bad dem göra det under intervjutillfället. Sånär i efterhand inser vi att vi borde ha informerat om vinjetten innan vi påbörjade intervjun för att underlätta för informanten att tacka nej till att reflektera över den. Den positiva aspekten av att informanterna inte visste om vinjetten förrän i slutet av intervjun är att de annars kanske ägnat hela intervjutillfället åt att fundera över fallet och därför varit ofokuserade på frågorna.

I enlighet med forskningsrådets rekommendationer har deltagarna blivit informerade om att de när uppsatsen är klar och godkänd kommer att få ett exemplar av den vilket samtliga var positiva till. Informanterna fick även information om att de när som helst kan dra sig ur studien även efter genomförd intervju samt att de under intervjutillfället kan avstå från att svara på frågor utan att lämna någon vidare förklaring. Vi lämnade även våra och vår handledares kontaktuppgifter om frågor skulle uppstå i efterhand (Vetenskapsrådet, 2002).

4.9 Vetenskapsteoretiska perspektiv

Som forskare kan man arbeta både induktivt och deduktivt med den kvalitativa metoden. Induktion innebär att man utan förutfattade meningar observerar ett fenomen. Begrepp och teori väljs ut i efterhand beroende på det empiriska materialet. Deduktion utgår tvärtom från teori och tidigare forskning. Abduktion är en kombination av induktion och deduktion. Det innebär att forskaren utvecklar teorin för att förstå den empiri som framkommer under studiens gång samtidigt som utgångspunkten till viss del finns i teorin. Vår studie bygger på induktion (Larsson i Larsson, Lilja, Mannheimer, 2005). När vi konstruerade intervjuguide och vinjett utgick vi inte från några teoretiska referensramar utan från vår förförståelse. De teoretiska referensramarna har växt fram under processens gång och fick en del i studien först under analysen vilket ger studien deduktiva drag.

Som forskare skall man alltid sträva efter hög reliabilitet och validitet (Larsson i Larsson, Lilja, Mannheimer, 2005). Validitet innebär att forskaren mäter det som denne avser att mäta. Validitet som kan översättas med trovärdighet innebär att forskaren systematiskt redovisar sin förförståelse, datainsamlingsmetod, urval och beskrivning av analysprocessen. Inre validitet innebär att man använt sig av rätt metod och tillräckligt många mätinstrument för att få ett tillförlitligt svar på studiens frågeställningar. Dessutom ökar den inre validiteten om man undersökt för studien typiska fall (Kvale, 1997). I vår studie har vi använt oss av flera olika metoder; intervjuguide, vinjettmetod och expertkommentar vilket ökar den inre validiteten. Vi kan dock inte försäkra oss om att vårt urval är representativt vilket minskar validiteten. Den yttre validiteten innebär att man kan generalisera till andra populationer och andra situationer än de som är direkt undersökta. Då vi endast intervjuat sex informanter är materialet inte

tillräckligt omfattande för att kunna generaliseras vilket tyder på en låg yttre validitet (Svenning, 2003).

Reliabilitet handlar om tillförlitlighet. En studie har hög reliabilitet om en annan forskare kan göra om studien med samma undersökningsmetod. Hänsyn tas till mätinstrument, teoretiska referensramar och frågeställningar för att möjliggöra för en annan forskare att komma fram till samma resultat (Svenning, 2003). Till viss del kan studien sägas ha reliabilitet genom att vi i studien beskrivit processen avseende datainsamling och intervjuguide vilket innebär att den går att använda eller studeras av någon annan. Möjligtvis kan en annan forskare få andra resultat eller göra andra kopplingar mellan teori och empiri. Därmed kan andra resultat träda fram än vilka som redovisats i studien (Kvale, 1997). Reliabiliteten kan påverkas av att en interaktion mellan forskare och informant inte kan återskapas vilket ytterligare försvårar möjligheten att göra om studien. Forskaren påverkar ofrånkomligen informanten i intervjusituation vilket kan leda till andra svar och reflektioner än vad en annan forskare fått (Svenning, 2003). Då vi utförligt redovisat vårt tillvägagångssätt i metodkapitlet finns möjligheten för en annan forskare att göra om studien. Dock är vi som forskare tvungna att reservera oss då vi som personer omedvetet troligtvis påverkat informanterna i intervjusituationerna. Det är även vi som valt vilket material som redovisas i studien. Vi har ökat reliabiliteten genom att så utförligt som möjligt redovisa det empiriska materialet.

Kvalitativa studier är i allmänhet svåra att dra några generaliserande slutsatser av. Detta beror på att det är få informanter samt att forskaren i hög grad kan påverka studien. Då vår avsikt inte är att generalisera utan att enbart exemplifiera menar vi att studiens syfte är uppnått (Svenning, 2003).

5 Undersökningens teoretiska referensram

Nedan presenteras tre olika teoretiska perspektiv; kommunikationsteori, omsorgssvikt och samverkan. Dessa bildar tillsammans studiens teoretiska referensram. Kommunikationsteori är grundläggande när det gäller att förstå kommunikationen mellan människor och därmed även det mellanmänniska samspelet. Kommunikationsteoretiska utgångspunkter används i studien för att förklara hur och vilka av barnens signaler förskolepersonalen uppmärksammar. Förskolepersonalens tillvägagångssätt när de upptäcker att ett barn far illa grundar sig på samspel och kommunikation med kollegor, verksamhetschef, föräldrar och socialtjänst. Kommunikationsteori är även användbar då vi vill förstå hur förskolepersonalen uppfattar samspelet och kommunikationen mellan dem och socialtjänsten. Då vår avsikt var att undersöka hur förskolepersonalen agerar då ett barn far illa är omsorgssvikt ett centralt begrepp. Begreppet förklarar tecken på när föräldern brister i sin omsorgsförmåga. Vidare var vårt syfte att närma oss förskolepersonals upplevelse av anmälningsskyldighet genom de två metoderna intervju och vinjett. Vinjetten baseras på en historia om ett barn som vi menar är utsatt för omsorgssvikt utifrån de tecken begreppet behandlar. Begreppet samverkan är relevant för att förstå faktorer som påverkar hur förskolepersonal hanterar sin anmälningsskyldighet.

5.1 Kommunikationsteoretiska utgångspunkter

Begreppet kommunikation kommer från det latinska ordet *communicare* vilket betyder att göra något tillsammans, göra någon annan delaktig i något, ha förbindelse med någon (Eide, 2006).

Kommunikationsteoris centrala utgångspunkt är att vårt agerande är en reaktion på något vi fått information om. Kommunikation är grunden för samspelet människor emellan. Kommunikation finns på alla nivåer i samhället och kan vara såväl interpersonell som mellan grupper och organisationer. Vi tar emot information, bearbetar den och bedömer om den är relevant för oss. Begreppet återkoppling innebär att vi reagerar på informationen och att avsändaren då får en uppfattning om hur vi tolkat information. Sändaren kan då avgöra om mottagaren tolkat information som det var avsett. Att vi sorterar bort viss information som vi bedömer oviktig för oss kallas selektiv perception. En orsak till att informationen inte mottagits som det var avsett kan vara att informationen inte heller var anpassad till mottagaren. För att kunna anpassa informationen kan det vara viktigt att ha någon form av kunskap om mottagaren. Hinder av informationsbearbetning skapar ofta problem i det mellanmänniska samspelet. Det innebär att människor har svårt att bedöma om information är relevant, har svårt att ge återkoppling eller har svårt att förstå den återkoppling de får (Payne, 2002).

Kommunikation bildar ofta ett mönster. Mönstren bildas av att vi har både uttalade och outtalade förväntningar på hur vi ska bete oss och därmed hur kommunikationen ska se ut. Kommunikationsmönster kan vara uttryck för maktförhållanden, dominans och underordning vilket kan underlätta för oss att uppfatta förtryck, ojämlikhet och orättvisa. Även detta kan vara gällande mellan människor, grupper och organisationer. Kommunikation kan användas

för att få kontrollen i relationer. En form av relationer kallas komplementära och innebär att relationen är ojämlig vilket just är det centrala i samspelet (Payne, 2002). Ojämligheten kan bero på kompetensskillnader eller på att den ena befinner sig i en uttalad eller outtalad maktposition gentemot den andra (Lundsby, 2000). Symmetriska relationer däremot bygger på att personerna, grupperna eller organisationerna är jämlika och agerar på liknande sätt mot varandra. De flesta relationer innehåller drag av båda.

När vi tänker på kommunikation är det främst verbal sådan vi menar. Något som är lika centralt i samspelet mellan människor är den icke-verbala kommunikationen. Den handlar exempelvis om minspel, kroppshållning och gester. Även fysisk frånvaro är en mycket tydlig form av kommunikation vilket i likhet med verbal kommunikation sänder ett budskap som mottagaren tolkar. Tystnad är ytterligare en form av kommunikation (Payne, 2002).

I tvärprofessionell samverkan är kommunikationsteori användbar. En rak, tydlig och strukturerad kommunikation gynnar arbetet medan en otydlig kan stjälpa arbetet. Det är centralt när professioner med skilda professionella språk ska samverka att kommunikationen är genomtänkt. För att ha fungerande relationer är det viktigt att inte bara föra fram sitt budskap utan även ta sig tid och diskutera hur informationen mottagits och tolkats. Människor som känner sig delaktiga i kommunikationsprocessen är mer motiverade till att samarbeta (Palm, 1989).

Metakommunikation är kommunikation på en högre abstrakt nivå exempelvis kommunikation om kommunikationen. Kommunikationens ytliga innehåll kan förändras eller förstärkas med hjälp av metakommunikation. Metakommunikation handlar även om samspelet mellan människor (Payne, 2002). Kommunikation och hur den uppfattas är kopplat till den sociala och kulturella kontext vi lever. Kontexten påverkar vår förförståelse som i sin tur påverkar hur vi uppfattar information och hur vi kommunicerar med andra. Det som i vissa situationer uppfattas av mottagaren som begriplig kommunikation kan i andra uppfattas som förvirrande (Nilsson, 2007).

Fördelarna med kommunikationsteori är att den hjälper oss att förstå kommunikationen människor emellan och därmed ökar vår förståelse för det mellanmännliga samspelet. De kommunikationsteoretiska utgångspunkterna är även en hjälp när vi vill förstå olika slags relationer. Ytterligare en fördel är att man med hjälp av kunskap om kommunikationsteori kan underlätta för människor att samspela med andra. Det teoretiska perspektivet är multidisciplinärt och kan tillämpas för att förklara många olika fenomen inom vitt skilda områden. Det kan innebära att den ger en förståelse för fenomenet, dock inte en djupare sådan vilket kan vara en nackdel.

5.2 Omsorgssvikt

På engelska använder forskare begreppet child maltreatment när man talar om omsorgssvikt. Begreppet är omdiskuterat då det är oklart att om det ska bygga på riskfaktorer eller påvisbar psykisk och/ eller fysisk skada på barnet. Diskussioner har även förts om huruvida definitionen ska vara snäv eller vid. Begreppet omsorgssvikt har definierats av Killén Heap som bristande omsorgsförmåga. Enligt Killén Heap betyder det att barnets vårdnadshavare skadar eller försummar barnet psyksikt och/ eller fysiskt så att dess hälsa och utveckling är i

fara. Killén Heap menar att barnet inte behöver ha någon påvisbar skada för att man ska kunna tala om omsorgssvikt. Denna definition av omsorgssvikt är vid och innefattar aktiv fysisk omsorgssvikt, passiv fysisk omsorgssvikt, aktiv känslomässig omsorgssvikt och passiv känslomässig omsorgssvikt. Omsorgssvikt enligt denna definition kan vara exempelvis missbruk hos föräldern, omognad eller personlighetsstörning, sexuella övergrepp, understimulering, psykisk sjukdom hos föräldern och sociala problem som gör att föräldern har svårt att orka med barnet. En vid definition tar hänsyn till såväl biologiska, psykologiska som intrafamiljära förhållanden. Även kulturella och socio-politiska faktorer anses viktiga för att få en förståelse för omsorgssvikt (Lundén, 2004).

Omsorgssvikt i form av fysiska övergrepp kan vara att barnet blivit slaget, skakat, sparkat eller bränt av föräldern. Det kan vara såväl faktiska skador som skaderisk för fysiska skador. Om barnet istället blir fysiskt försummat kan de få för lite eller för mycket mat, ha dåliga kläder och dålig hygien. Om föräldern inte söker upp sjukvård när barnet är i behov av det räknas även det som fysisk försummelse. Ett barn kan även vara utsatt för emotionella övergrepp vilket innebär att föräldern kränker barnet känslomässigt eller med ord exempelvis genom hot, förlöjligande och avvísningar. Om föräldern inte kan tillgodose barnets känslomässiga behov eller låter barnet vara i ett våldsamt hem räknas även det som känslomässig vanvård och försummelse. Att inte ingripa om barnet missbrukar eller att avstå från att söka psykologisk hjälp om barnet visar känslomässiga och beteendemässiga problem är ytterligare exempel. Det är även känslomässig vanvård att ha för höga krav och förväntningar på barnet som det utifrån sina resurser inte kan uppnå. Barnet har rätt till skolgång och att som förälder inte se till att barnet får utbildning innebär utbildningsmässig vanvård (Lundén, 2004).

Tecken hos barnet på omsorgssvikt kan vara att barnet är tyst och inåtvänd, utåtagerande och aggressivt, barnet antyder eller berättar i ord eller lek om situationer det varit med om, barnet tar för stort ansvar över sig själv eller syskon, brådmoget, koncentrationssvårigheter, fin – och grovmotoriska svårigheter, dålig självkänsla, dåliga kläder, smutsigt, har svårigheter att uttrycka tankar och känslor och synliga fysiska skador efter misshandel (Lundén, 2004).

Begreppet omsorgssvikt utgår från vad som anses vara god omsorg sett ur ett västerländskt perspektiv vilket kan vara en nackdel med begreppet. Vi menar att vi i västvärlden inte har tolkningsföreträde till vad som är god omsorg.

5.3 Samverkan

Samverkan kan definieras som att olika berörda parter tillför sin specialkompetens för att verka mot ett gemensamt mål. Enligt 6 § förvaltningslagen har myndigheter en särskild skyldighet att samverka med varandra kring barn som far illa. Även om myndigheterna har olika verksamhetsmål bör samverkan när det rör barn som far illa präglas av ett barnperspektiv. En bra samverkan mellan myndigheter kräver att den är implementerad på ledningsnivå. Men även att verksamheterna har ett gemensamt mål med arbetet vilket kan innebära att det arbetas utanför den egna organisationens gränser. Verksamheterna behöver en gemensam värdegrund att stå på för att samverkan skall fungera tillfredsställande (Josefsson, 2007). Samverkan mellan olika professioner fungerar som bäst då den är välorganiserad och då båda parter har respekt för varandra och var och ens specialkompetens. Det är viktigt att

alla känner att de bidrar till helhetsmålet (Lind, 1999). Det är även viktigt att de olika professionerna tar sig tid att lära sig vad de andra professionerna kan bidra med. Det är vanligt att man gärna lär ut vilka kunskaper man själv har men sällan tar sig tid att lyssna på vad de andra kan bidra med (Rosell, 2003). Uppföljning och utvärdering är ett bra sätt att kontrollera att samverkan fungerar tillfredsställande. Det krävs av alla inblandade organisationer.

Samverkan kan ske på olika nivåer. På nationell nivå sker samverkan genom att exempelvis stärka upp den lokala samverkan eller arbeta tillsammans med andra verksamheter på nationell nivå. Med samverkan på regional nivå anses här länsnivå, exempelvis genom kommun- eller regionförbund. Deras uppgift är att underlätta tillämpningen av ny kunskap hos centrala myndigheter. Genom att utveckla samverkan på en övergripande nivå kan man arbeta lokalt med samverkan. I nästa led gynnar det enskilda barn och ungdomar genom att de uppmärksammas av olika instanser. I förlängningen minskar risken för att barnen inte uppmärksammas på grund av att de hamnar mellan olika organisationers intresseområde (Josefsson, 2007).

Faktorer som gynnar samverkan är exempelvis då ledningen stödjer samverkan samt är aktiv i samverkansprocessen (Danermark, 2000). För framgångsrik samverkan krävs även att båda verksamheterna gynnas av att samverka. Verksamheterna behöver lära av varandra vad de kan hjälpa varandra med. På så sätt blir man inte främmande för den andra verksamheten utan kan utnyttja varandras kunskaper för att verka mot samma gemensamma mål. Det finns även hinder för samverkan, främst strukturella och kulturella. Strukturella hinder är i huvudsak de lagar och regler de olika verksamheterna behöver förhålla sig till. Ytterligare exempel på strukturella hinder är de olika verksamheternas ansvarsområden. De kulturella hindrena handlar om att strukturella hinder påverkar hur de olika professionerna ser på individen. Det påverkar i sin tur de olika verksamheternas syn på när de behöver ingripa i individens liv. Även de olika yrkesgruppernas position i förhållande till varandra och maktspelet dem emellan kan medföra hinder för samverkan (Josefsson, 2007). Samverkan fungerar bäst om varje yrkesgrupp gör det de är bäst på samtidigt som man gör det i samsyn med andra berörda yrkesgrupper (Boklund, 1995).

Vi kan se en fara med att en allt för stor tilltro sätts till samverkan. Samverkan är en lång och energikrävande process som kräver stort engagemang för att implementeras på samtliga nivåer i verksamheterna vilket inte är gjort i en handvändning.

5.4 Uppsatsens vidare disposition

Nedan följer en presentation av resultatet från intervjuerna. Resultatet är uppdelat efter två teman; upplevelser av anmälningsskyldighet och samverkan vilka varvas med analys. Vidare presenteras resultatet från vinjetterna. Det inleds med en expertkommentar. Sedan redogörs för resultatet av de tre informanter som valt att se problemen i vinjetten som en helhet. De tre informanternas reflektioner följs av en gemensam analys. Därefter presenteras resultat från de tre övriga informanterna. Deras gemensamma nämnare är att de valt att dela upp problemen i vinjetten i olika teman; tider, kläder och mammans alkoholkonsumtion. Efter varje informants reflektioner följer direkt en analys för att underlätta för läsaren då materialet är omfattande. Expertkommentaren har vävt in i analyserna gällande vinjetten.

6 Resultat och Analys

6.1 Sammanfattning

Uppsatsens huvudfynd är att informanterna är bra på att identifiera tecken på omsorgssvikt. De är dock sällan medvetna om att barnet kan fara illa på grund av omsorgssvikten och att observationerna då ska leda till en anmälan. Nedanstående resultat bekräftar den tidigare forskningen. Majoriteten av informanterna reflekterar i liten utsträckning över hur föräldrarnas bristande omsorg påverkar barnet över tid. Istället reflekterar majoriteten över hur relationen till föräldern påverkas av en anmälan vilket är ett resultat vi inte funnit i tidigare forskning.

Informanternas upplevelse av samspelet med socialtjänsten har varit positiv då familjerna redan varit aktuella hos socialtjänsten. Då familjerna inte tidigare haft kontakt med socialtjänsten upplever förskolepersonalen att samspelet med dem blivit problematiskt. Enligt majoriteten av förskolepersonalen finns det inte någon naturlig samverkan med socialtjänsten. Upplevelsen har därför blivit att steget att kontakta socialtjänsten är svårt och stort. Ytterligare huvudfynd är informanternas konkreta förslag på hur samverkan dem emellan kan förbättras. För flertalet av informanterna är det viktigaste att få ett ansikte på någon från socialtjänsten som ska kontaktas när situationer uppstår.

6.2 Intervjuer – resultat och analys

6.2.1 Tema – upplevelser av anmälningsskyldighet

6.2.1.1 Information och rutiner angående anmälningsskyldighet

Endast en informant uppger sig ha fått bra information om vad anmälningsskyldigheten innebär och efterfrågar därför ingen. *”Vi har fått information men eftersom jag inte hittills har behövt så mycket så, när det verkligen gäller så kan man få bra information känner jag. Men vi vet ju ändå i det stora hela vad det innebär.”* berättar en annan. Ytterligare en informant menar att hon ganska väl vet vad anmälningsskyldigheten innebär då hon fick information när hon arbetade i en annan kommun och saknar det därför inte. Information om vart hon kan hitta handlingsplan angående anmälningsskyldighet har en informant fått. Vidare har två inte fått någon information alls. Av dem efterfrågar den ena information om vad anmälningsskyldigheten innebär och den andra menar att det är viktigt om man får en längre tids anställning. Hälften av informanterna menar att det finns tydliga rutiner på förskolan för hur en anmälan går till. Två andra utgår från att det är samma rutiner som på tidigare arbetsplatser och en vet inte om det finns några rutiner. Majoriteten vet inte om det finns information angående anmälningsskyldighet för nyanställd personal. En berättar att nyanställd personal ska få aktuell information men att det inte sker regelbundet och en annan tror att sådan inte ges till nyanställda. Majoriteten berättar att de inte fick information när de själva anställdes.

De två informanterna som uppger att de inte fått information angående anmälningsskyldighet kan ha fått det men på grund av selektiv perception sorterat bort informationen. Selektiv perception kan bero på att sändaren lämnat sitt budskap i en situation då mottagaren inte är mottaglig exempelvis på grund av stress. Att informationen sorteras bort kan även bero på att mottagaren avvisar informationen som irrelevant. Naturligtvis kan det även vara så att informanterna inte fått information om anmälningsskyldighet. Den informant som menar att hon fått bra information har fått tydlig strukturerad information vilket enligt kommunikationsteori är ett krav för att informationen ska nå mottagaren som sändaren avsett (Payne, 2002).

6.2.1.2 Förskolepersonalens tillvägagångssätt när barn far illa

Samtliga informanter är relativt eniga om hur de som förskolepersonal skulle gå tillväga om ett barn de kommer i kontakt med far illa. Majoriteten menar att det är viktigt att först prata med barnets föräldrar. Hjälper inte det pratar man med sin närmaste kollega och chefen. En informant beskriver processen på följande sätt *"Först och främst tar jag ett samtal med föräldrarna, den ena föräldern eller vem det är som kommer här och försöker att få någon klarhet i det. Går inte det så är det BVC [barnavårdscentralen], vi har samarbete med dem så de kan komma in om vi är tveksamma på någonting. Och sen blir det då socialtjänsten"*. I stadsdelen finns även ett resursteam med exempelvis specialpedagoger som kan kopplas in. Chefen får avgöra om det är aktuellt med en anmälan. En av informanterna påtalar att det även kan vara aktuellt med en polisanmälan om det exempelvis är ett barn som utsätts för sexuella övergrepp. En informant menar att hon skulle börja med att ringa socialtjänsten i rådgörande syfte. Därefter kan en anmäla bli aktuell.

Majoriteten av informanterna hade, om det misstänkte att ett barn far illa, börjat med att prata med föräldrarna. Enligt kommunikationsteori krävs att sändaren har kunskap om mottagaren för att kunna formulera informationen på ett sätt som mottagaren är mottaglig för. Informanterna kan i vissa fall ha mycket goda kunskaper om barn och familjer i deras verksamhet. Därför finns goda förutsättningar att förskolepersonalens information ska nå fram till föräldrarna. I de fall den inte når fram till föräldrarna kan det bero på hinder av informationsbearbetning. Detta innebär att föräldrarna har svårt att bedöma om informationen är relevant, har svårt att ge återkoppling eller har svårigheter att förstå den återkoppling de får. Även språket kan vara ett hinder. Enligt kommunikationsteori är all kommunikation beroende av det samhälleliga kontexten vi lever i. I den för studien aktuella stadsdelen har majoriteten av invånarna utländsk bakgrund vilket kan påverka kommunikationen mellan förskolepersonal och föräldrar (Payne, 2002).

6.2.1.3 "Det blir en sådan jättestor grej med socialtjänsten"

Endast en av informanterna har varit med och anmält till socialtjänsten att misstanke om att ett barn far illa finns. Samma informant har varit med och gjort två anmälningar. Vid första tillfället var hon ny i yrket och därför ganska osäker på hur hon skulle gå illväga. Hon kände sig allmänt orolig i situationen. Informanten var säker på att oron för barnet var befogad men osäker över hur föräldrarna skulle reagera. Så här i efterhand undrar informanten om hon inte dröjde för länge med att agera. Hon talade med sin chef som sedan ensam stod för anmälan. En faktor som enligt informanten försvårade situation var att barnet tillhörde en utsatt grupp i

samhället. Andra gången samma informant var med om en anmälan kände hon sig stark i sin yrkesroll samtidigt som arbetsgruppen var eniga sin oro för barnet. I båda fallen rörde det sig om sexuella övergrepp. Barnets sände ut signaler som fick henne att reagera, dock rörde det sig inte om synliga fysiska skador. Ytterligare en informant berättar om ett barn hon misstänkte blev utsatt för sexuella övergrepp. Hon fattade misstanke efter att barnet visat en teckning för henne samt talat om ”snoppen på olika ställen”. Informanten, som då var vikarie, informerade om händelsen för ordinarie personal som skulle vara uppmärksamma på barnet. Informanten vet inte vad som hände med barnet. En annan informant menar att hon inte träffat några barn som farit illa. De övriga informanterna menar att de träffat barn som de varit oroliga för men att man aldrig kommit så långt som till socialtjänsten med sin oro. Det kan bland annat bero på att situationen löst sig på annat sätt eller att barnet flyttat. Två informanter menar att det känns väldigt stort att dra igång en anmälan till socialnämnden och att det därför är något som undviks. En av dem menar att man ofta löser problemen själva istället för att blanda in socialtjänsten. Den andra informanten utvecklar sitt resonemang. *”Det blir en sådan jättestor grej med socialtjänsten, det är det ju, det blir ju väldigt stort. Om man inte är säker på någonting så tycker man det är fruktansvärt och göra någonting och så kanske det inte var så. Men även tvärt om. Om det är någonting och om man inte anmäler det så är det jättesvårt tycker jag. Vi hade ett fall här som, som vi var jätteosäkra på och sen flyttade barnet, och då har inte vi någonting mer med det att göra och det är det som är... Oftast de barnen som man kanske är lite osäker på så, de rör sig, de flyttar alltså. De kan det här med att om man flyttar så blir det en helt ny grej och en ny utredning och allting, det följer inte med ”.* En informant menar att hon är ganska van och därför inte blir handfallen då det uppstår oro för ett barn. Vidare påpekar hon att det främst är ny oerfaren personal som tycker att det är jobbigt när ett barn riskerar att fara illa.

Enligt kommunikationsteori har vi förväntningar utifrån tidigare erfarenheter på hur kommunikation ska ske. Den ickeverbala kommunikationen är vi mindre medvetna om även om vi använder den i lika stor utsträckning som den verbala. Barns signaler är en form av kommunikation som flera av informanterna uppmärksammat. Barnets signaler kan vara allt från kroppsspråk till teckningar. Enligt kommunikationsteori måste mottagaren vara mottaglig och informationen anpassad till denne för att nå fram. Som förskolepersonal kan det vara svårt att förstå den ickeverbala kommunikationen barn använder sig av, dels på grund av försvarsmekanismer och dels på grund av att de inte är utbildade att förstå dessa ibland subtila signaler. Då även små barn har ett verbalt språk kan vuxna ibland luras att tro att de därför kan uttrycka sig verbalt om något är jobbigt för dem. Istället är det mycket vanligt att barn använder sig av ickeverbala signaler för att kommunicera med omvärlden. Den ickeverbala kommunikationen kan också bilda mönster och därför i vissa fall vara lättare att uppmärksamma och förstå än den verbala kommunikationen (Payne, 2002)

6.2.1.4 ”Du får inte lov att slå ditt barn” är en form av motivation?

Några av informanterna har själva försökt motivera föräldrarna till förändring när något inte fungerat. En av informanterna menar att hon är rak mot föräldrarna och kan därför exempelvis säga att *”nu får du tvätta de här kläderna”* eller *”du får inte lov att slå ditt barn”*. En annan informant brukar när något runt barnet inte fungerar fråga föräldern hur denne mår och om denne behöver någon att prata med. Som både förskolepersonal och förälder menar hon att hon kan stötta föräldern om denne har det svårt. Att ge föräldrarna färdiga blanketter med uppfostringstips är en metod som en av informanterna har använt sig av. *”Föräldrarna är*

kanske inte så motiverade själva. De flesta är rädda för socialtjänsten. Det är väldigt stor respekt för socialtjänsten tycker jag. Ofta löser man problemen innan man blandar in socialtjänsten.” berättar en informant. Två informanter har aldrig varit med och motiverat föräldrar till stöd och hjälp.

Den informant som säger rakt ut när hon menar att föräldern brister i omsorgen runt barnet menar vi använder en tydlig kommunikation. Detta kan underlätta för mottagaren att förstå informationen. Denna form av kommunikation visar även tydligt på den komplementära relationen dem emellan. En annan informant har valt motsatt strategi. Hon försöker visa på en mer symmetrisk relation då hon berättar för föräldern att hon själv är förälder och därför kan stötta om något är svårt. Ytterligare en strategi för att hjälpa föräldrarna i sitt föräldraskap har varit att dela ut informationsblanketter vilket också är en form av kommunikation. Av föräldern kan det både uppfattas som att förskolepersonalen bryr sig om denne men även som att personalen inte har tid för dem och därför lämnar blanketter istället för att ha ett personligt möte. En annan informant menar att hon mött föräldrar som hon anser behöver stöd men att de inte varit motiverade till att bli motiverade. Det kan även vara så att sändaren inte anpassat informationen till mottagaren som därmed inte har en chans att tillgodogöra sig den (Payne, 2002).

6.2.1.5 Erfarenheter kan ge ”andra ögon”

Tre informanter menar att de inte använt sig av tidigare erfarenheter när de stött på barn som farit illa. En av dessa säger att hon inte träffat några barn som far illa. *”Man ser ju om det kommer några liknande fall som man haft förut. Man ser lite tydligare på olika saker som händer och sker. Man får andra ögon, kan jag säga.”* berättar en informant. Då brukar hon diskutera med kollegor om hur de ska gå tillväga. Den informant som är utbildad socionom menar att hon på grund av sin utbildning kanske har lättare än övrig förskolepersonal att öppna öronen och lyssna extra noga om hon misstänker att ett barn far illa. Vidare menar hon att det annars kan vara lätt att förtränga att ett barn misstänks fara illa eftersom det kan vara känslomässigt jobbigt. Den sjätte informanten menar att hennes tidigare erfarenheter som förskolepersonal lett till det förhållningssätt hon använder sig av i yrket idag. Hon använder sig även av privata kontakter för att bolla tankar med dem om det är något barn hon känner oro för.

Våra förväntningar och vår förförståelse påverkar i hög grad hur vi uppfattar såväl verbal som ickeverbal kommunikation. De informanter som menar att de använt sig av tidigare erfarenheter när de stött på barn som farit illa har alltså använt sig av sin förförståelse från liknande situationer. Med selektiv perception hade de kunnat tränga undan informationen men istället valde de att använda sig av sin förförståelse för att förstå budskapet (Payne, 2002). Att förskolepersonalen vänder sig till privata kontakter utanför förskolan för att bolla tankar kan vara ett tecken på att det på förskolan saknas möjlighet för reflektion och diskussion i arbetsgruppen.

6.2.2 Tema - Samverkan

6.2.2.1 Kontakt med socialtjänsten

”Jag har ringt själv till socialtjänsten och frågat, och då har jag blivit kopplad till någon assistent däruppe. Tyvärr är det väl så att jag vill ha en egen assistent, som jag vet, att den här personen kan jag ringa när det är något, och så långt har vi inte kommit. Men det är min önskan att få. För om jag känner den personen som jag pratar med blir det mycket mycket enklare. Nu har vi fått olika, det är väl den som haft tid som tagit oss, det har fungerat, men mitt önskemål är att det här stället har en egen assistent som vi kan ringa.” Vidare berättar samma informant att hon fick svar på sina frågor och var för stunden nöjd. Hon berättar även att om hon hade haft klart och tydligt för sig vem hon skulle vända sig till skulle hon ha konsulterat dem fler gånger och även gått in mer på detaljer i de enskilda fallen. Två informanter har blivit kontaktade av socialtjänsten angående barn som varit illa. I det första fallet samlade socialtjänsten information till en utredning. I det andra fallet var informanten med och stöttade en förälder som redan hade kontakt med socialtjänsten. Tre av informanterna menar att det fungerat bra att samarbeta med socialtjänsten angående familjer som redan har eller har haft kontakt med socialtjänsten. Uppstår det problem i familjer som inte har kontakt med socialtjänsten försöker två av informanterna lösa det utan att blanda in dem. Orsakerna uppges vara är att familjerna är rädda för socialtjänsten och att informanterna upplever det som stort och därför jobbigt att kontakta socialtjänsten. En informant menar att man inte vet vilka processer man drar igång genom att kontakta socialtjänsten. Om en utredning inleds menar hon att det är jobbigt för barnet. En informant berättar att hon i sin roll som förskolepersonal aldrig haft kontakt med socialtjänsten. Ytterligare en informant berättar att hon vet att hon egentligen ska kontakta socialtjänsten om ett barn exempelvis inte blir hämtat från förskolan i tid. Detta är något hon undviker och istället väntar hon in föräldern. Vidare berättar samma informant att de flesta som jobbar inom förskola enligt hennes uppfattning har dålig koll på vem man ska vända sig till. Hon menar att det råder förvirring huruvida det är specialpedagogen, chefen eller socialtjänsten som ska kontaktas. En informant uppger att hon är osäker på vad tystnadsplikten innebär och därför är orolig att säga för mycket till socialtjänsten.

Den informant som berättar att hon själv ringt upp socialtjänsten för att konsultera dem i svåra fall menar att det då fungerat bra. Ytterligare tre informanter upplever att det går bra att samverka runt familjer som redan har kontakt med socialtjänsten. Då familjer inte har kontakt med socialtjänsten blir det problematiskt. Personalen tolkar det som att föräldrarna är rädda för socialtjänsten. Vår tolkning är att majoriteten av förskolepersonalen då väljer att ta hänsyn till relationen till föräldrarna istället för sin anmälningsskyldighet. För att två aktörer ska kunna motiveras att samverka med varandra krävs att båda gynnas (Josefsson, 2007). Flertalet av informanterna upplever inte att de gynnas av att samverka med socialtjänsten runt barn som inte redan har kontakt med socialtjänsten utan istället riskerar relationen till föräldern. Vidare är det för samverkan viktigt med gemensamma mål. Målet för förskolepersonalen är att barnen ska ha det bra men om en anmälan kan hjälpa eller stjälp barnet råder det hos flera informanter tvekan om. Om det funnits en tydlig gemensam värdegrund mellan socialtjänst och förskola hade troligtvis informanterna i större utsträckning haft förtroende för att socialtjänsten gör ett bra jobb. I förlängningen hade det kanske lett till att personalen inte tvekat så länge med att kontakta socialtjänsten.

I samverkan mellan förskola och socialtjänst finns även kulturella hinder. Vi menar att medan förskolepersonalens relation till barnen och deras föräldrar präglas av närhet präglas relationen mellan socialtjänst och familjer av en viss distans. För att samverkan ska kunna uppstå krävs att respektive organisation har kännedom om den andres specialistkunskap vilket även informanterna i studien efterfrågar. Relationen mellan förskola och socialtjänst innehåller främst komplementära drag. Det råder inte maktbalans dem emellan vilket försvårar samverkan. Med kunskap om varandras organisationer motverkas maktobalansen och samverkan underlättas (Josefsson, 2007).

Kommunikationen mellan de båda organisationerna påverkas även av förförståelse vilket kan försvåra samverkan (Josefsson, 2007). Exempelvis kanske förskolan har god kunskap om en familj som för tillfället har det problematiskt med ett barn. Även om det finns grund för en anmälan kan de välja att låta bli då de vet att familjen tidigare klarat ut situationer. För socialtjänsten kan däremot familjen vara okänd och kommer det då in en anmälan från annat håll kan de undra varför förskolan inte anmält när de borde. Då brister det i kommunikationen mellan de båda organisationerna vilket kan leda till missförstånd och därför ytterligare försvåra samverkan.

6.2.2.2 Återkoppling

Endast en av informanterna har hört att en kollega fått bra återkoppling från socialtjänsten efter en anmälan. En annan informant berättar att hon inte fått någon återkoppling men inte heller återkopplat själv när hon varit i kontakt med socialtjänsten angående ett barn. Övriga informanter har inte själva fått någon återkoppling och inte heller hört om någon kollega som fått det. Någon reflekterar över om chefen fått återkoppling och att informationen bara inte nått fram till dem som förskolepersonal. En informant reflekterar över orsaken till den dåliga återkopplingen och frågar sig om det har med okunskap eller tidsbrist att göra. En informant menar att *"Det behöver inte vara så himla mycket återkoppling egentligen men någon slags återkoppling. [...] Man litar ju på att socialtjänsten skall göra sitt arbete, man utgår från det"*. Tre informanter menar att det för barnens skull är viktigt att socialtjänsten återkopplar till dem.

Enligt kommunikationsteori innebär återkoppling att mottagaren reagerar på informationen. Då kan sändaren avgöra om informationen uppfattats som det var avsett. Avsaknaden av återkoppling kan göra att förskolepersonalen känner en osäkerhet inför vad socialtjänsten gör i det aktuella fallet. Informanterna vet inte om en utredning inletts eller om insatser satts in. Då förskolepersonalen träffar barnet dagligen menar hälften av informanterna att de kan vara en resurs i arbetet med familjen och önskar för barnets skull få reda på vad som händer i ärendet. Enligt kommunikationsteori skulle socialtjänsten genom återkoppling visa att förskolan är viktig som samverkanspartner. Det skulle kunna innebära att förskolepersonalen känner sig tagna på allvar och därmed gör fler anmälningar (Payne, 2002)

6.2.2.3 Ett ansikte på socialtjänsten

Fyra informanter menar att det viktigaste är att någon från socialtjänsten kommer och presenterar sig så att man får ett ansikte på socialsekreteraren som ska kontaktas när ett barn misstänks fara illa. En av informanterna tänker att *"Det är väl enklast om man har vissa socialsekreterare man samarbetar med, vissa socialsekreterare som är riktade mot vissa"*

förskolor. Då tror jag det är lättare att få det här samarbetet. För är det mycket omsättning på personal så är det väl svårare att arbeta upp fungerande rutiner. Rutinerna försvinner med personalen kan jag tänka mig”. Två informanter påtalar vikten av att socialsekreterare kontinuerligt kommer ut till förskolan. En informant tycker att det skulle vara bra med en socialsekreterare som är kopplad såväl till dem som till BVC. En annan informant menar att det skulle vara bra med information om vad socialtjänsten står för och vad de kan hjälpa till med. Socialtjänsten kan även informera förskolepersonalen om hur de kan hjälpa socialtjänsten. Den sjätte informanten tror att kontakten med socialtjänsten ser bra ut och har därför inga konkreta förslag på hur den kan bli bättre.

Majoriteten av informanterna upplever att det är viktigt att få ett ansikte på någon från socialtjänsten som de kan kontakta om något uppstår. Enligt kommunikationsteori är även fysisk frånvaro en tydlig kommunikation. Förskolepersonalen kan uppleva att socialtjänsten inte är intresserade av dem och deras kunskap och en samverkan med dem vilket ytterligare kan försvåra samverkan dem emellan (Payne, 2002).

6.2.2.4 ”Halva vägen var”

En informant tycker att initiativet till en bättre samverkan mellan socialtjänsten och förskolan ligger helt och hållet på socialtjänsten. Hon menar att socialtjänsten finns här för dem och att det även är socialtjänsten som tar över om något allvarligt händer. En annan menar att ansvaret tvärtom ligger helt på förskolan. Övriga informanter menar att det är bådadas ansvar att ta initiativ till en bättre samverkan. En informant reflekterar över att förskolepersonalen faktiskt själva kan bjuda in socialtjänsten eftersom de önskar att socialtjänsten ska komma och presentera sig. *”Vi har försökt [syftar på initiativtagande till en bättre samverkan], vi har inte lagt ner hundra procent, vi skall lägga ner mer på det. Än har det inte fungerat, men det är så fullt upp på socialen och jag förstår att de har mycket men det ska väl ligga på oss kanske. Samtidigt som det skall ligga på oss, både ock, både ock kanske. Halva vägen var.”*

För att samverkan ska kunna initieras och fungera över tid krävs att verksamhetsledningarna organiserar samverkan i samråd med övrig berörd personal. Då riskeras inte att rutiner försvinner vid personalomsättningar och ledningarna markerar att samverkan är en viktig del av verksamheten (Danermark, 2000).

6.3 Vinjetten

6.3.1 Expertkommentar

Lundén (2008) refererar till en studie hon tillsammans med Anders Broberg genomfört i tre stadsdelar med olika social belastning. Lundén menar att förskolepersonal är bra på att observera tecken på omsorgssvikt men har svårt för att koppla samman sina observationer med omsorgssvikt. I de fall där anmälan gjorts har fler tecken än normalt observerats. *”Vi talar här om mönster inte om enskilda händelser”* berättar Lundén.

Lundén menar *” I vignetten finns några tecken som enligt litteraturen anses vara tecken på omsorgssvikt - har inte för årstiden adekvat klädsel, hämtas inte från dagis (tecken på fysisk vanvård)samt blir ofta passat av personer som varit påverkade av alkohol, narkotika eller psykofarmaka (tecken på försummelse).”* Vidare menar Lundén att hur vi agerar då vi

observerar tecken på omsorgssvikt påverkar hur framtida insatser faller ut. I fallet med vinjetten framhåller Lundén att förskolepersonalen bör konfrontera mamman med sin oro och motivera henne till hjälp. Om inte det ger resultat bör mamman informeras om att förskolan kommer göra en anmälan på grund av sin anmälningsskyldighet. Önskvärt är att de bokar in ett möte med mamman där socialtjänsten kommer att närvara. Avslutningsvis menar Lundén att det är viktigt att mamman får den hjälp hon är i behov av då hon har en liten son att ta hand om.

6.3.2 Resultat – Informant 1, 2 och 3

Hälften av informanterna berättar att om de hade haft ett barn på sin avdelning likt det i vinjetten hade de kontaktat socialtjänsten.

Första informanten konstaterar att det finns många föräldrar som lämnar tidigare eller hämtar senare än schemat barnen har på förskolan. Informanten tror att hon i fallet med vinjetten hade ringt mamman och sedan socialtjänsten för att boka tid för ett möte tillsammans med dem båda.

Den andra informanten som hade valt att anmäla situationen i vinjetten menar att barnet far illa. Hennes direkta kommentar på vinjetten är *”Det här barnet har det inte så lätt. [...] Förskolan räcker inte till, hon [mamman] behöver något mer stöd. Jag skulle kanske försökt prata med mamman om att hon kanske skulle behöva lite stöd på något sätt och föreslagit att man kanske skulle kunna kontakta, jag hade kanske sagt kommunen eller något, eller socialtjänsten. Jag vet inte, beroende på vad hon själv har för... om man vet om hon hyser något agg eller vad hon har för relation, synpunkt på socialtjänsten.”* Informanten lägger tid på att fundera hur hon hade berättat för mamman att hon är orolig för både mamman och barnet. Hon menar att hon hade valt sina ord väl då hon pratade med mamman. Hon hade förklarat för mamman att hon förstår att det inte kan vara lätt som ensamstående förälder. Informanten tänker att hon kan säga till mamman att man kan behöva avlastning som förälder och att hon tror att mamman behöver stöd. Efter samtalet med mamman hade hon bett om lov att få ringa ett samtal till socialtjänsten och även erbjudit sig att närvara vid ett möte med dem.

Den tredje informanten som hade valt att anmäla ärendet till socialtjänsten menar att: *”Det är jätteviktigt att det finns någonstans att vända sig, när man ser de här problemen. Att man inte blundar och tänker att det här är jobbigt, jag ser inte att de har... eller jag bryr mig inte att mamman inte kommer när hon ska. Det är jätteviktigt, för barnet, och för föräldrarna också. Om jag talar om för ett barn att idag går du hem, klockan två kommer din mamma och hämtar dig. Så kommer det ingen! Det är ju också en slags... man ljuger för sitt barn då, det måste man komma tillrätta med så att barnet får tillit till vuxna. Många gånger får vi stå för den tilliten.”* Informanten menar att hon aldrig lämnar ut ett barn till en förälder som luktar alkohol. I en sådan situation hade hon behållit barnet på förskolan, ringt dit chefen och sedan ringt socialtjänsten som fått ta hand om barnet. I fall då föräldern inte håller tiderna eller har dåliga kläder till barnet hade informanten valt att kontakta stadsdelens resursteam. På så sätt hade socialsekreteraren, resurspedagog eller specialpedagogen kunnat hjälpa.

6.3.3 Analys – Informant 1, 2 och 3

Enligt Lundén (2004) är dåliga kläder ett tecken på fysisk försummelse vilket kan innebära omsorgssvikt. Även missbruk hos föräldern medför omsorgssvikt. Då Lundén (2008) kommenterar vinjetten menar hon att mönster som återkommer likt de i vinjetten är tecken på olika slags omsorgssvikt. Vi tolkar att Lundén även menar att tecknen i vinjetten vart och ett för sig tyder på omsorgssvikt. Lundén har olika förslag på hur förskolepersonalen kan gå till väga. Om det inte hjälper att konfrontera mamman med oron för barnet anser Lundén att socialtjänsten bör kontaktas. Gemensamt för de tre informanterna ovan är att de tycker att situationen i sin helhet visar tecken på omsorgssvikt. Två av dem hade kontaktat socialtjänsten medan en tredje istället hade kontaktat resursteamet och menar att exempelvis socialsekreterare i teamet eller resurspedagog hade kunnat hjälpa till. Huruvida informanterna tolkar de tre problemen var och en för sig som omsorgssvikt kan vi inte urskilja ur svaren.

6.3.4 Resultat – Informant 4, 5 och 6

De övriga tre informanterna har valt att dela upp de tre problemen som framställs i vinjetten. De väljer att reflektera över tiderna, kläderna och att mamman luktar alkohol var för sig. En av dessa informanter hade inte anmält till socialnämnden. Vi tolkar det som att en annan är osäker på om hon skulle anmäla fallet till socialtjänsten, dock skulle hon gå vidare med det. Huruvida det innebär en anmälan eller inte kan vi inte urskilja ur hennes reflektioner. Nästa informant menar att hon inte skulle anmäla fallet om det bara vore för att tider och kläder missköts. Sedan säger att hon skulle anmäla på grund av att mamman luktar alkohol. Nedan presenteras såväl resultat som analys av resterande material.

6.3.5.1 Resultat – Informant 4

En av informanterna valde att referera till hur hon gjort i de olika situationerna då de uppstått i vardagen på förskolan där hon arbetar. Informanten berättar att hon uppmanar föräldrarna att snabbt gå hem och hämta kläder om barnet har olämpliga kläder med sig. Det blir jobbigt för föräldern att gå hem igen vilket förhoppningsvis leder till att föräldern kommer ihåg kläderna nästa gång. Enligt henne fungerar strategin förhållandevis bra. Informanten berättar att det är ytterst vanligt att föräldrar har svårt att hålla tiderna. Det finns de som både kommer för tidigt och hämtar för sent likt situationen i vinjetten. Då ber förskolepersonalen på avdelningen om föräldrarnas arbetstider för att sammanställa ett schema för vilka tider barnet skall vara på förskolan. Föräldern får hem en kopia och förväntas sköta dessa tider.

Vidare berättar samma informant att de har problem som liknar de i vinjetten på förskolan men att hon tycker att de löser problemen. Informanten lämnar inte ut barnet till en person som luktar alkohol. Istället ringer hon en anhörig som får ta ansvar för barnet. Informanten berättar att de haft fall där föräldern luktat alkohol på förskolan. Informanten berättar om en episod då hon arbetade på en annan förskola. Föräldern kom påverkad till förskolan på fredagen och informanten lämnade inte ut barnen till föräldern. Vid de tillfället bestämde sig informanten för att låta barnen sova över hemma hos henne över helgen istället för att höra av sig till socialtjänsten. Informanten berättade att hon hade en särskilt bra kontakt med denne förälder. Informanten informerade vid tillfället föräldern att om denne inte slutade dricka tills nästföljande dag skulle informanten koppla in socialtjänsten. Föräldern var nykter dagen därpå enligt informanten vilket medförde att socialtjänsten inte kontaktades. Informanten

valde att själv åka hem till föräldern med barnen på söndagen för att försäkra sig att allt såg bra ut vilket hon menar att det gjorde. Hon hade kontakt med familjen under en lång tid efter och det gick bra för familjen. I dagsläget skulle hon troligtvis agerat annorlunda på grund av sin privata situation. Informanten berättar att barnen var mycket små och därmed blir de fysiskt närmre förskolepersonalen vilket leder till att det blir svårare att anmäla. Informanten menar att hon istället känner ett behov av att hjälpa till.

I fallet med vinjetten då mamman återkommande luktar alkohol hade informanten kontaktat sin chef som i sin tur fått påvisa allvaret i situationen för mamman. Det krävs att barnet har kläder anpassade för verksamheten menar informanten. *”Men just att hon luktar, det är en varningssignal, om man gör det när man går och hämtar sitt barn [...] just när man luktar, så tycker jag, jag hade nog sagt det att, har du någon anhörig hemma eller något, det hade jag gjort där. Och hade chefen då tagit med den här mamman om kläder och så, då får det bli så att skall han ha kvar sin plats så skall han ha kläder här, man får barnbidrag. Händer inte det ändå, vi har ibland kläder att låna ut. [...] I vissa fall har vi gjort det. Men då får någon komma in och hjälpa den här mamman att köpa kläder.”* Informanten reflekterar över om mamman eventuellt behöver hjälp att köpa kläder. Hon funderar avslutande på om någon från socialtjänsten kan hjälpa mamman med det.

6.3.5.2 Analys – Informant 4

Informanten säger att hon hade sett till att mamman blev informerad om allvaret i situationen. Hon hade valt att låta chefen prata med mamman. Vi tolkar det som att informanten tycker det är viktigt att barnet har kläder anpassade efter väderlek för att verksamheten på förskolan skall fungera. Informanten tror att socialtjänsten kan hjälpa mamman med att köpa kläder. Dock skulle hon inte göra en anmälan till socialtjänsten. Informanten tänker alltså som Lundén (2008) att mamman bör bli informerad om allvaret i situationen men tvärtemot vad Lundén menar vidare hade denna informant inte anmält att barnet far illa. Genom att be föräldern gå hem och hämta kläder till barnet då barnet inte har väderleksanpassade kläder med sig ser informanten indirekt till att barnet får de kläder det behöver. Likaså genom att inte lämna ut barnet till en mamma som luktar alkohol ser informanten till att barnet inte råkar illa ut i en påverkad persons vård. Såväl litteraturen som Lundén menar dock att fall liknande vinjetten bör anmälas till socialnämnden om ingen förändring sker (Lundén, 2004, 2008).

6.3.6.1 Resultat – Informant 5

Nästa informant menar att alkoholen gör det komplicerat. Informanten menar att bara för att det pågått under en längre period är det inte skäl nog att koppla in socialtjänsten. Hon skulle istället vilja ha ett samtal med mamman för att fråga om mamman vill prata eller behöver hjälp. Hon reflekterar vidare över varför mamman inte håller tiderna och undrar återigen hur mamman mår. Tankar kring om mamman inte håller tiderna för att hon dricker uppehåller informanten. Informanten tänker att för att få ett så bra samtal som möjligt med mamman bör den i arbetslaget som har den naturligaste kontakten med mamman ha ett enskilt samtal med henne. Om det är flera i personalgruppen som samtidigt har samtal med mamman kan mamman känna sig hotad av personalen. Om mamman inte vill ha hjälp menar informanten att hon går vidare om hon är orolig, vilket hon tänker att man borde vara i en denna situation. Då hade informanten pratat med kollegor och specialpedagogen kopplad till förskolan om

ärendet. Informanten konstaterar att man behöver agera snarast då barnet är 4 år och snart börjar skolan vilket leder till att förskolan tappar kontakten med barnet och mamman.

6.3.6.2 Analys – Informant 5

Informanten fokuserar på att mamman luktar alkohol och funderar på om det finns kopplingar mellan det och att mamman inte håller tiderna. Hon önskar, som Lundén (2008) också föreslår, ha ett samtal till med mamman. Det skulle handla om att motivera mamman att själv söka hjälp menar informanten. Informanten funderar mycket över hur hon skulle arrangera samtalet för att få mamman att känna sig så bekväm som möjligt. Vår tolkning är att informanten hade anmält till socialnämnden om mamman inte själv skulle sökt hjälp efter samtalet med informanten. Vi är osäkra på om informanten menar att barnet är utsatt för omsorgssvikt eller om hon är fokuserad på mammans problem för att se barnet i situationen.

6.3.7.1 Resultat – Informant 6

En av informanterna reflekterar över hur mamman har det, informanten menar att mamman troligtvis gör sitt bästa för att hålla barnets tider på förskolan. Informanten menar hon inte kan göra mer än att påpeka det varje gång mamman inte håller tiderna. Först funderar informanten på om mamman jobbar sent och inte har någon annan som kan hämta barnet på förskolan. Hon säger att det självklart hade varit bättre om barnet sluppit tillbringa så mycket tid på förskolan men menar att det inte är något hon som förskolepersonal kan påverka. Då vi under intervjutillfället förtydligar att det i vinjetten står att barnet vissa dagar har tid till klockan 14 och mamman vid de tillfällena kan komma vid stängningstid ändrar informanten sitt resonemang. Hon menar att för barn till föräldrar likt mamman i vinjetten blir förskolan jätte viktig. Förskolan får bli den fasta punkten för barnet. Informanten står fast vid att hon hade fortsatt påpeka för mamman vikten av att hålla tiderna och att mamman får ringa till förskolan om hon skulle bli sen så att personalen får reda på det. Informanten menar att mamman kanske inte klarar av kraven som tiderna för med sig. För att lösa problemet med kläder tänker informanten att hon kan föreslå för mamman att ha två uppsättningar kläder till barnet på förskolan. Då kan personalen välja vilka kläder som passar bäst och underlätta för mamman.

Informanten menar att det verkligen inte är bra att mamman luktar alkohol och informanten hade inte lämnat ut barnet till mamman vid de tillfällena. Då hade informanten kontaktat sin chef och om det funnits en kollega i närheten rådfrågat denne. Informanten reflekterar över om mamman dricker hela tiden utan att visa det eller inte. Hon menar att man oftast brukar se på barnen om det är något. Hon menar att det är ett problem om det är ett mönster. *”Bara för att hon missköter det här med tiderna och kläderna och så kan jag känna att... personligen kan jag känna att det inte är någonting som jag gör ett riktigt stort hallå av, utan då kanske jag gör så att jag bestämmer ett möte med henne och säger att det här måste vi prata om”*. Informanten har en tanke om att ordna ett möte med mamman för att höra om förskolepersonalen kan underlätta för mamman. Vidare säger informanten *”Sådana här saker, det händer ju hela tiden, förstår ni mig? För det här är ju inget konstigt. Det är ju det här som är omsorgssvikten [...] För det står ju ingenting om hans humör, det står ju ingenting om hur han är eller hur han upplever det här och hur han är på förskolan eller så. Hade man haft en bild av honom också, hur han hade varit så kanske man hade gjort en annan sak för*

då kanske man hade kopplat in en specialpedagog, eller hur, så att hon hade fått komma in och titta på det här och då hade man kanske utifrån henne satt igång någonting då.” Informanten avslutar med: *”Jag tror inte man hade kopplat in socialtjänsten för det här, med det sista självklart, men inte det andra, det tror inte jag [...] jag tror att man mer hade.. så ah! Gud, nu missade hon det igen, ah vad jobbigt du vet, hur många gånger ska man behöva säga det och så, så tror jag mer”*. Därför menar informanten att det är jätteviktigt att ha en nära relation till föräldrarna så att de känner förtroende för personalen. Hon menar att alla har det jobbigt ibland och då skall föräldrarna känna att de kan prata med personalen. Informanten tror inte att någon förälder gör något sådant med mening utan det är på grund av att denne mår dåligt och behöver hjälp.

6.3.7.2 Analys – Informant 6

Informanten menar att tecknen i vinjetten tyder på att barnet far illa. Vi tolkar det dock inte som att hon anser att fallet bör anmälas till socialnämnden. Informanten hade istället i den mån hon kan stöttat föräldern och hjälpt denne utöver vad som krävs av henne som förskolepersonal och i andra hand anmält till socialnämnden. Vår tolkning är att informanten menar att barnet på så sätt far mindre illa under veckodagarna då förskolepersonalen kan stötta. Vi tolkar det som att hon tycker att relationen till barnets förälder är otroligt viktig. Informanten kan, som Lundén (2004, 2008) redogör för, se att barnet far illa men har svårt att koppla samman tecknen med omsorgssvikt och därmed en anmälan.

6.4 Sammanfattande konklusioner

- Samtliga informanter hade diskuterat med kollegor och chef om de uppmärksammar tecken på omsorgssvikt. Oavsett om chef eller kollegor delar uppfattningen är förskolepersonalen skyldig att anmäla. Förskolepersonalen kan inte hänvisa till kunskapsbrist då anmälningsskyldigheten är ovillkorlig. Förskolepersonalen är personligen ansvarig att anmäla barn som riskerar att fara illa till socialnämnden (Olsson, 2006).
- Genomgående för informanterna i studien är att de känner stort ansvar och engagemang för förskolebarnen och ständigt har deras bästa i åtanke. Förskolepersonalen är bra på att upptäcka att en förälder brister i omsorgen. Kopplingen till att barnet därmed far illa och att barnets situation bör anmälas görs nödvändigtvis inte. En slutsats vi dragit under processens gång är att förskolepersonalen behöver medvetandegöras om vad de skall anmäla till socialnämnden.
- Vi tolkar det som att det är viktigt för förskolepersonalen att få ett ansikte på den eller de socialsekreterare som skall kontaktas då de upptäcker tecken på omsorgssvikt. Vår tolkning är att det skulle ge myndigheten ett ansikte och därmed minska avståndet mellan organisationerna. I förlängningen kan det innebära att fler misstänkta fall anmäls menar vi.

6.5 Våra förslag på åtgärder

Förskolepersonal kan utnyttja varandra för att utbyta erfarenheter om omsorgssvikt och anmälningsskyldighet. Genom att utbyta erfarenheter höjs kompetensen i arbetsgruppen och därmed försvinner inte kompetensen vid personalomsättningar. Diskussioner kan bidra till ett reflekterande förhållningssätt. I nästa led kan det innebära att personalen tidigare kan upptäcka omsorgssvikt vilket gynnar förskolebarnen. Ansvaret kan ligga på personalgruppen och verksamhetschefen att ett sådant erfarenhetsutbyte sker kontinuerligt.

Ytterligare ett förslag på åtgärder är att anordna en temadag där personalen informeras om sin anmälningsskyldighet och vad som ska anmälas. En temadag kan väcka intresse för vad som är omsorgssvikt samt vilken innebörd anmälningsskyldigheten har för deras profession. Ett intresse hos personalen krävs för att de ska kunna implementera den nya kunskapen. Om en temadag inte leder till att diskussionen angående omsorgssvikt och anmälningsskyldighet hålls levande på förskolorna krävs att en sådan återkommer kontinuerligt. Information kan krävas att upprepas för att implementeras i arbetsgruppen.

Det finns flera möjligheter i lagstiftningen som underlättar samverkan mellan förskola och socialtjänst i enskilda fall (Norström, 1999). Att de båda aktörerna samverkar runt en familj kan leda till att familjens insatser fungerar bättre då de får stöd från två olika håll. Det ska ligga på såväl förskolan som socialtjänsten att utnyttja dessa möjligheter genom att ta den initierande kontakten.

Vi frågar oss om det finns något nationellt forum för förskolepersonal där de kan diskutera professionens dilemman. Ett sådant forum skulle exempelvis kunna vara en webbsida.

Vi menar att utbildningen även kan behöva ses över. Får förskolepersonal tillräcklig kunskap om hur omsorgssvikt identifieras och hur man då går tillväga? Får de god kunskap om vad anmälningsskyldigheten innebär? Ett förslag är att under utbildningen ha gemensamma seminarier om etik och lagstiftning för socionomstudenter och lärarstudenter för att redan under utbildningen väcka diskussioner om detta viktiga ämne.

7 Diskussion

Vår första frågeställning innebar att undersöka förskolepersonals upplevelse av anmälningsskyldighet. Under uppsatsprocessen insåg vi att det kan ha två olika betydelser. Dels vad förskolepersonalen upplever att anmälningsskyldigheten innebär och dels hur de känslomässigt och kunskapsmässigt förhåller sig till den. I efterhand hade vi valt att konstruera två underfrågor för att förtydliga syftet med frågeställningen. Studiens resultat är att informanterna är bra på att identifiera tecken på omsorgssvikt. De är dock sällan medvetna om att barnet kan fara illa på grund av omsorgssvikten och att observationerna då ska leda till en anmälan till socialnämnden. Majoriteten av informanterna reflekterar i liten utsträckning över hur föräldrarnas bristande omsorg påverkar barnet över tid. Detta är såväl den känslomässiga som kunskapsmässiga svårigheten som vi tolkar att förskolepersonalen upplever. Flertalet av informanterna menar att det känns stort att dra igång en anmälan vilket vi tolkar leder till att de upplever anmälningsskyldigheten som problematiskt att förhålla sig

till. Vi menar att det i detta resonemang främst är den känslomässiga svårigheten med en anmälan som informanterna syftar på. Genom detta resultat anser vi att frågesällningens syfte är uppnått.

Den andra frågeställningen handlade om att ta reda på förskolepersonalens upplevelser av samspelet med socialtjänsten utifrån egna och kollegors erfarenheter. Avsikten med frågeställningen var att undersöka en faktor som kan påverka förskolepersonalens upplevelser av anmälningsskyldigheten. Informanternas upplevelse av samspelet med socialtjänsten har varit positiv då familjerna redan varit aktuella hos socialtjänsten. Då familjerna inte tidigare haft kontakt med socialtjänsten upplever förskolepersonalen att samspelet med dem blivit problematiskt. Enligt majoriteten av förskolepersonalen finns det inte någon naturlig samverkan med socialtjänsten. Upplevelsen har därför blivit att steget att kontakta dem är stort och svårt. Med detta resultat menar vi att syftet med frågeställningen är uppfyllt.

I vår tredje frågeställning eftersökte vi konkreta förslag på åtgärder som kan förbättra samverkan mellan förskola och socialtjänst. För flertalet av informanterna är det viktigaste att få ett ansikte på någon inom socialtjänsten som ska kontaktas när situationer uppstår. Vi anser att detta är frågeställningens mest centrala resultat varför vi även menar att syftet är uppnått.

Med facit i hand konstaterar vi att den första frågeställningen inte riktigt hänger ihop med de två andra. Vi upplever att den första frågeställningen tillsammans med vinjetten hade förtjänat en egen studie. En lärdom vi dragit under processens gång är att det är svårt att arbeta med frågeställningar som spretar åt olika håll.

Var för sig upplevde vi inga svårigheter med de teoretiska perspektiven. Vi menar att den teoretiska referensramen har relevans för analysen av studiens resultat. Dock kan den teoretiska referensramen bidra till att studien upplevs som splittrad. Kommunikationsteori valdes eftersom den är bred och kan förklara olika fenomen under vitt skilda teman på ett intressant sätt. Vad gäller kommunikationsteori valde vi att utelämna delar som vi avvisar som irrelevanta för studien. Valet gjordes att enbart redovisa för samverkansbegreppet utifrån vad som vi anser vara relevant för skola, barnomsorg och socialtjänst. Utifrån vinjetten var begreppet omsorgssvikt självklart som teoretiskt perspektiv. Dock upplevde vi det som en svårighet att vi endast funnit ett fåtal källor som behandlar begreppet. Samtliga teoretiska perspektiv som vi använt oss av i studien utgår från ett västerländskt perspektiv vilket vi är medvetna om. Med en annan teoretisk referensram hade analysen sett annorlunda ut och kanske hade vi kommit fram till andra konklusioner.

Vi valde att skriva ut föräldrarnas kön i vinjetten eftersom vi funderade på om det eventuellt kan påverka informanternas resonemang. Med facit i hand borde vi kanske ha lottat ut vinjetter med olika kön på föräldrarna, hälften med mammor och hälften med pappor. Men då hade fler faktorer kunnat påverka informanternas reflektioner på vinjetten vilket kan göra materialet svårare att analysera. Ett annat alternativ hade varit att ge ut två vinjetter, en med en mamma och en med en pappa för att identifiera skillnader och likheter i resonemangen om de olika vinjetterna. Vi bedömde dock att en vinjett räckte för att ge studien det djup vi eftersökte.

Under processens gång fick vi påminna oss själva om att inte generalisera även om våra informanter gav snarlika svar. Detta eftersom sex informanter dels är ett för litet material för

att dra några generaliserande slutsatser av, och dels eftersom det inte finns några garantier för att urvalet av informanter är representativt.

Studiens resultat förvånade oss. Vi tycker att det är anmärkningsvärt att inte samtliga informanter omgående hade valt att kontakta socialtjänsten i vinjettfallet. Vi frågar oss vad det kan bero på? En anledning skulle kunna vara förskolepersonalens bristande kunskap om lagstiftningen. Studien visar även att det finns känslomässiga hinder som förskolepersonalen tar hänsyn till när det gäller en anmälan. Vi menar att såväl ansvariga för lärarutbildningen, verksamhetsledare på fältet samt förskolepersonalen själva har ett ansvar att agera. Vi är alla ansvariga att ge barnen en god start i livet och det är barnen i vårt samhälle som blir drabbade när vuxna inte tar sitt ansvar.

7.1 Vidare forskning

Föreliggande studie har resulterat i följande frågor. Förslag på vidare forskning är en fördjupad studie av förskolepersonals upplevelse av anmälningsskyldighet och vilka faktorer som påverkar när en anmälan görs, respektive uteblir.

Vi tror att förståelsen kan öka mellan förskolepersonal och socialtjänst och leda till en bättre samverkan. För att öka förståelsen för båda parter hade en jämförande studie av förskolepersonals och socialsekreterares upplevelse av anmälningsskyldigheten och syn på samverkan i en och samma stadsdel/ kommun varit intressant. Dessutom hade det varit intressant att fördjupa sig i föräldraperspektivet i anmälningsförfarandet.

Ytterligare förslag till vidare forskning är att öka kunskapen kring hur förskolepersonal bemöts och upplever en anmälan till socialnämnden genom en kvalitativ studie. Om glappet minskar tror vi att fler barn blir uppmärksammade och kommer till socialtjänstens kännedom. Det är även intressant att undersöka hur mycket information blivande förskolelärare får under sin utbildning samt hur diskursen går på förskolorna angående barn som är utsatta för omsorgssvikt.

7.2 Vetenskapsteoretisk diskussion

Kvalitativa studier bygger på ett hermeneutiskt synsätt där mjukdata är ett centralt begrepp. Fördelen med mjukdata är att det kan ge en djupare förståelse för fenomenet medan nackdelen kan vara att resultatet blir svårt för en annan forskare att kontrollera. Forskaren kan inte vara opåverkad av sin förförståelse. Förförståelsen bygger på den samhälleliga kontexten vi lever i samt vilken bakgrund vi har. Det är även förförståelsen som påverkar hur vi tolkar och förhåller oss till verkligheten. Så är det även i denna studie. Som samhällsforskare måste man förhålla sig till informanternas subjektiva bild av sig själv och sin verklighet. Det finns två olika sätt att förhålla sig till detta. Enligt Durkheim kan forskare välja att bortse från informanternas beskrivningar av sig själva och sin verklighet eftersom beskrivningarna enbart är subjektiva upplevelser. De kan därför hindra forskaren att klart se det studerade fenomenet. Weber å andra sidan menar att informanternas beskrivningar av sin verklighet är centrala då den ger informanternas handlingar mening (Gilje, Grimen, 2003). Vår vetenskapsteoretiska utgångspunkt är att undersöka informanternas subjektiva upplevelse av sin verklighet och sitt

handlande. Forskaren har dock inte tolkningsföreträde av informanternas verklighet. Däremot kan forskaren genom teori och empiri försöka öka förståelsen för informantens upplevelse och agerande (Gilje, Grimen, 2003).

Innan vi påbörjade studien hade vi kunskap om relevant lagstiftning vilket kan ha påverkat oss under uppsatsprocessen. Förförståelsen påverkade oss troligtvis under konstruerandet av såväl syfte och frågeställningar som intervjuguiden. Vi hade en tydlig bild av vad begreppet omsorgssvikt innebar innan studien genomfördes. Vinjetten är exempelvis baserad på förförståelsen gällande omsorgssvikt. Vår samlade förförståelse kan ha påverkat oss och därigenom indirekt informanterna under intervjutillfällena. Trots att vår avsikt under intervjutillfällena var att vara neutrala som forskare kan vår egen uppfattning av frågeområdena ha påverkat informanternas reflektioner.

Vad är kunskap? I vår studie består kunskap av insamlat skriftligt och empiriskt material. Vår förförståelse kan ha påverkat oss under insamlingen av det materialet, såväl det skriftliga som det empiriska. Därför vet vi inte om det är tillförlitligt. Förförståelsen kan omedvetet ha bidragit till att vi under intervjutillfället ställt vissa frågor till informanterna och gjort vissa tolkningar under uppsatsprocessen som annars inte skulle ha gjorts. I studien beskriver informanterna sin verklighet. Som forskare kan vi aldrig vara säkra på att informanternas reflektioner tolkats så som informanterna menade.

7.3 Slutord

Avslutningsvis tycker vi att denna studie har varit mycket givande att genomföra. Det har varit utvecklande att ta del av en annan professions upplevelser av den lagstiftning som även vi som blivande socionomer måste förhålla oss till. Förskolepersonal är en profession som vi kan komma att samverka med i vår yrkesroll framöver. En lärdom vi förvärvat under processens gång är att det kan vara mer problematiskt än vi tidigare trott att arbeta utifrån ett barnperspektiv. Det kan vara många såväl känslomässiga som kunskapsmässiga faktorer som spelar in trots att barnperspektivet ska komma i främst rummet.

Referenslista

Litteratur

Bengtsson, Hans, Svensson, Krister (2006): *Ansvar och sekretess i förskola, skola och fritidshem*. 6:e upplagan. Stockholm: Liber.

Boklund, Ann (1995): *Olikheter som berikar? – möjligheter och hinder i samarbetet mellan socialtjänstens äldre- och handikappomsorg, barnomsorg samt individ- och familjeomsorg*. Stockholm: Stockholms universitet, socialhögskolan. Rapport i socialt arbete nr. 71 - 1995.

Danermark, Berth (2000): *Samverkan: himmel eller helvete?:(En bok om den svåra konsten att samverka)*. Stockholm: Gothia.

Davidson, Bo, Patel, Runa (1994): *Forskningsmetodikens grunder: att planera, genomföra och rapportera en undersökning*. 2:a upplagan. Lund: Studentlitteratur.

Eide, Hilde, Eide, Tom (2006): *Kommunikation i praktiken: relationer, samspel och etik inom socialt arbete, vård och omsorg*. 1:a upplagan. Malmö: Liber.

Esaiason, Peter (2007): *Metodpraktikan: konsten att studera samhälle, individ och marknad*. 3:e reviderade upplagan. Stockholm: Norstedts juridik.

Kvale, Steinar (1997): *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.

Larsson, Sam, Lilja, John, Mannheimer, Katarina (red)(2005): *Forskningsmetoder i socialt arbete*. Lund: Studentlitteratur.

Lind, Lene (1999): *Två världar -samarbetet mellan barnomsorg och socialtjänst*. Stockholm: Runa.

Lindelöw, Ulf (1991): *Sekretess och anmälningsplikt i barnomsorg och skola:(etik och metoder i föräldrasamarbetet)*. Stockholm: Natur och Kultur.

Lundén, Karin (2004): *Att identifiera omsorgssvikt hos förskolebarn*. Doktorsavhandling. Göteborg: Göteborgs universitet, psykologiska institutionen. Psykologiska institutionens skriftserie nr. 137.

Lundsbye, Maths (2000): *Familjeterapins grunder – ett interaktionistiskt perspektiv, baserat på system-, process- och kommunikationsteori*. 3:e reviderade utgåvan. Stockholm: Natur och Kultur.

Nilsson, Björn (2007): *Kommunikation: Samspel mellan människor*. 3:e omarbetade upplagan. Lund: Studentlitteratur.

Norström, Carl (1999): *Sekretess i skola och förskola*. Göteborg: Gothia.

Norström, Carl (2008): *Nya sociallagarna: Med kommentarer, lagar och författningar som de lyder 1 januari 2008*. Stockholm: Norstedts juridik.

Olsson, Staffan (2006): *Sekretess och anmälningsplikt i förskola och skola: vägar för samverkan med hem och samhälle*. 2:a reviderade upplagan. Lund: Studentlitteratur.

Palm, Lars (1989): *Kommunikation – teorin i praktiken: hur modern kommunikationsteori kan användas av informatörer i det dagliga arbetet*. Uppsala: Konsultförlag.

Payne, Malcom (2002): *Modern teoribildning i socialt arbete*. Stockholm: Natur och Kultur.

Rosell, Marita (2003): *Etik i mötet mellan skola och socialtjänst – rapportering från ett samverkansprojekt*. Växjö: FoU-Kronoberg. FoU-Medelande 2003:2.

Svenning, Conny (2003): *Metodboken: (samhällsvetenskaplig metod och metodutveckling: klassiska och nya metoder i informationssamhället: källkritik på Internet)*. 5:e omarbetade upplagan. Eslöv: Lorentz.

Thurén, Torsten (2007): *Vetenskapsteori för nybörjare*. 2:a omarbetade upplagan. Stockholm. Liber.

Vetenskapsrådet (2002): *Forskningsetiska principer inom humanistisk – samhällsvetenskaplig forskning*. Stockholm: Vetenskapsrådet.

Von der Lippe, Anna, Wilkinsson, Simon (2005): *Risikoutvikling – Tilknytning, omsorgssvikt og forebygging: et jubileumsskrift til Kari Killén*. Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring. NOVA-rapport 7/05.

Widerberg, Karin (2002): *Kvalitativ forskning i praktiken*. Lund: Studentlitteratur.

Artiklar och rapporter

Cocozza, Madeleine (2003): *Anmälningsplikten som instrument för att identifiera barn som behöver samhällets skydd*. Avdelningen för barn- och ungdomspsykiatri, Institutionen för molekylär och klinisk medicin, Hälsouniversitetet. Linköping: Barn- och ungdomspsykiatriska klinikens vetenskapliga rapportserie, rapport nr 26.

Eliasson, Ulf (2007): "När barn far illa". Chef & Ledarskap, 2007-09-26, nr 06/2007.

Englander, Viveka, Höckert, Agneta, Karlsson, Per, Josefsson, Berith (2006): *Samverkan kring barn som far illa - Uppföljning av lagändring enligt proposition 2002/03:53, Stärkt skydd till barn i utsatta situationer*. www.socialstyrelsen.se.

Eriksson, Susanne (2007a): "Förberedd i mötet med full förälder". Förskolan, 2007-11-09, nr 09/2007.

Eriksson, Susanne (2007b): "Misstanke räcker för anmälan". Förskolan, 2007-01-09, nr 01/2007.

Eriksson, Susanne (2007c): "Tystnaden efter anmälan". Förskolan, 2007-09-25, nr 07/2007.

Josefsson Berith (2007): *Strategi för samverkan –kring barn och unga som far illa eller riskerar att fara illa*. Västerås: Edita Västra Aros. www.socialstyrelsen.se.

Julin, Suzanne, Noltorp, Karin (2004): *Anmälningsskyldighet om missförhållanden som rör barn*. Lindesberg: Bergslagens Grafiska. www.socialstyrelsen.se.

Khoo, Evelyn Grace (2003): *Protecting our Children. A comparative study of the dynamics of structure, intervention and their interplay in Swedish Child Welfare and Canadian Child Protection*. Umeå: Print & Media Umeå University. Studies in Social Work Series No.39.

Lärarnas tidning (2002): "Skydd för utsatta kostar". Lärarnas tidning, 2002-10-09, nr 17/2002.

Nyberg, Lena, Lenman, Charlotte (2001): *Betänkandet Barnmisshandel – Att förebygga och åtgärda*. SOU 2001:72.

Rosén, Måns (2006): "Satsa på barn och ungdomar för ökad folkhälsa". Debattartikel, DN-debatt. Dagens Nyheter, 2006-02-23.

Lagstiftning

Förenta Nationernas konvention om barns rättigheter (www.bo.se – barnkonventionen, 1989)

Förvaltningslag (SFS 1986:223)

Sekretesslagen (SFS 1980:100)

Socialtjänstlagen (SFS 2001:453)

Skriftlig korrespondens

Karin Lundén, universitetsadjunkt på institutionen för socialt arbete vid Göteborgs universitet och universitetslektor på institutionen för pedagogik vid Högskolan i Borås, e-post 2008-04-15

Bilaga 1 - Informationsbrev

Hej,

Göteborg 2008-03-19

Vi heter Emma Knutsson och Anna Sehlstedt och studerar sjunde terminen på Socionomprogrammet vid Institutionen för socialt arbete, Göteborgs universitet. I utbildningen ingår det att genomföra en vetenskaplig studie under tio veckor. Vår studie kommer att utmytna i en C-uppsats. Vi är mycket intresserade av att göra en studie ur förskolelärares synvinkel. Vår uppsats fokuserar på förskolelärares syn på relationen till socialtjänsten samt förskolelärares upplevelser av anmälningsplikt gentemot socialtjänsten.

Din medverkan är värdefull för att vi skall kunna genomföra studien. Med hjälp av Dina erfarenheter kan vi få svar på våra frågeställningar. Det betyder alltså mycket för oss om Du har möjlighet att bli intervjuad. Intervjun kommer att ske torsdagen den 27 mars under arbetstid på förskolan. Intervjun tar cirka 45 minuter att genomföra. Vid önskemål kan även en intervju genomföras utanför skolan efter överenskommelse.

Under hela uppsatsprocessen följer vi Vetenskapsrådets etiska riktlinjer och principer. Det innebär att materialet behandlas konfidentiellt och med respekt. Vi kommer att avidentifiera samtliga informanter samt vilken förskola som studeras. Det insamlade materialet kommer endast att redovisas och presenteras i uppsatsen. Deltagandet är frivilligt och Du kan när som helst välja att avbryta Din medverkan utan att motivera varför. Uppsatsen kommer att färdigsammanställd distribueras till samtliga medverkande.

Om Du har möjlighet att delta skriver Du upp Dig på bifogat schema senast på tisdag 25 mars. Du kan skriva upp Dig på flera tider som passar Dig och Du kommer då att bli meddelad vilken tid Du fått.

Vid frågor är Du välkommen att kontakta oss eller Universitetslektor i socialt arbete Jörgen Lundälv vid Institutionen för socialt arbete, Göteborgs Universitet.

Ditt deltagande är värdefullt i den här studien.
Tack på förhand för Din vilja att medverka!

Vänliga Hälsningar

Emma Knutsson
Anna Sehlstedt
Mail: SehlstedtKnutsson@gmail.com

Jörgen Lundälv
Tel. 031- 786 57 95
Mail: jorgen.lundalv@socwork.gu.se

Bilaga 2 – Informerat samtycke

Information

Vi heter Emma Knutsson och Anna Sehlstedt och studerar sjunde terminen på Socionomprogrammet vid Institutionen för socialt arbete, Göteborgs universitet. I utbildningen ingår det att genomföra en vetenskaplig studie. Vår studie fokuserar på förskolepersonals syn på relationen till socialtjänsten samt förskolepersonals upplevelser av anmälningsplikt gentemot socialtjänsten.

Intervjun avser dig som yrkesverksam förskolepersonal. Du kommer att bli intervjuad om dina upplevelser av samarbetet med socialtjänsten, vad som fungerat bra och vad som kunde fungera bättre. Vi kommer även att ställa frågor om dina erfarenheter och upplevelser av anmälningsplikten gentemot socialtjänsten.

Under hela uppsatsprocessen följer vi Vetenskapsrådets forskningsetiska riktlinjer och principer. Det innebär att materialet behandlas konfidentiellt och med respekt. Vi kommer att avidentifiera samtliga informanter samt vilken förskola som studeras. Inga obehöriga kommer att få tillgång till intervjuerna. Det insamlade materialet kommer endast att redovisas och presenteras i uppsatsen. Deltagandet är frivilligt och du kan när som helst välja att avbryta din medverkan utan att motivera varför. Om det är någon fråga du inte vill svara på kan du avstå utan vidare förklaring.

Informerat samtycke

- Jag har blivit informerad om hur studien kommer att genomföras och presenteras.
- Jag samtycker till att delta i studien och att bli intervjuad.
- Jag är informerad om att deltagandet är frivilligt och att jag när som helst kan avbryta min medverkan utan att motivera varför.
- Jag är medveten om att jag i studien kommer att vara avidentifierad.

Göteborg 080327

Underskrift

Namnförtydligande

Bilaga 3 - Intervjuguide

Bakgrundsfrågor

Hur länge har du arbetat inom förskola?

Hur länge har du arbetat här?

Vad har du för utbildning?

Har du någon vidareutbildning?

Dubbelkompetens?

Upplevelse av anmälningsplikt

I vilken utsträckning upplever du att du fått information om anmälningsplikt gentemot socialtjänsten?

Vad har varit särskilt bra?

Har du saknat något?

I vilken utsträckning finns det rutiner för hur man går tillväga vid en anmälan?

I vilken utsträckning finns det information till nyanställd personal om hur en anmälan går till?

Om du upptäcker att ett barn far illa, hur går du tillväga?

Vänder du dig till någon?

Om ja, hur går ni tillväga?

Har du i din yrkesroll varit med och gjort en anmälan till socialtjänsten?

Om ja, hur upplevde du det?

Vad grundades anmälan på?

I vilken utsträckning upplever du att du fick stöd från dina kollegor och din chef?

Om du inte varit med och gjort anmälan, vad beror det på?

På vilket sätt arbetar ni för att motivera föräldrarna att ansöka om hjälp istället för att ni gör en anmälan? (bygger på vår förförståelse)

Har du i din yrkesroll varit med och motiverat föräldrar att ansöka om stöd och hjälp?

Om ja, hur upplevde du det?

Vad var det som fick er att motivera föräldrarna till att ansöka?

Om nej, vad beror det på?

Inför framtiden - anmälningsplikt

Om anmälan skett: I vilken utsträckning har **du** använt dig av din kunskap från anmälan i fortsatt arbete?

I vilken utsträckning har **ni** använt er av din kunskap från anmälan i fortsatt arbete?

Samverkan med socialtjänsten

Har du i din roll som förskolepersonal haft någon kontakt med socialtjänsten?

Om ja, hur såg kontakten ut?

Har du några exempel på när samverkan fungerat bra/dåligt?

Hur ser du på återkoppling till förskolepersonalen från socialtjänsten vid en anmälan? (Varför tror du ni får/inte får återkoppling från socialtjänsten?)

Inför framtiden - samverkan

Vilka konkreta förslag på hur samverkan mellan förskola och socialtjänst kan bli bättre har du?

Vem tänker du tar initiativ till en bättre samverkan mellan förskola och socialtjänst?

Övrigt

Har du något övrigt att berätta/ tillägga?

Bilaga 4 - Vinjett

På förskolan Getingen går André, 4 år. Det är en förskola för barn 1-5 år och André har gått där sedan han var 14 månader gammal. André bor ensam med sin mamma Maria. Sedan starten har Maria haft svårt att hålla Andrés tider på Getingen. André blir ofta lämnad upp till en timme för tidigt. Han är vanligtvis det barn som sist går hem från förskolan vid stängningstid klockan 18 trots att han vissa dagar har tid till klockan 14. Maria ser alltid till att André har hela och rena kläder på sig men de är sällan anpassade efter väderleken. Det händer att han kommer i en tunn vårjacka när det snöar ute eller har snowjogging långt in på försommaren. Du som personal har påtalat vikten av kläder efter väder för Maria. Personalen har även förklarat hur det påverkar André och verksamheten på förskolan att ni sällan vet när André kommer på morgonen eller när han blir hämtad på eftermiddagen. Efter samtal med Maria brukar hon passa Andrés förskoletider bättre och ha mer lämpade kläder på honom i ett par veckor för att sedan återgå i gamla mönster. Det senaste året har Maria, ett par gånger i månaden, luktat alkohol då hon kommit till förskolan för att hämta eller lämna André.

Hur hade du som förskolepersonal agerat i denna situation?

Bilaga 5 – Utdrag ur lagstiftningen

Förvaltningslag (SFS 1986:223)

Samverkan mellan myndigheter

6 § Varje myndighet skall lämna andra myndigheter hjälp inom ramen för den egna verksamheten.

Sekretesslagen (SFS 1980:100)

Kapitel 1 3§ Gäller enligt denna lag sekretess för uppgift som förekommer hos viss myndighet, får uppgiften inte röjas för annan myndighet i andra fall än som anges i denna lag eller i lag eller förordning till vilken denna lag hänvisar.

Vad som sägs om myndighet i första stycket 5§ 13 och 14 kapitlet, samt i särskilda bestämmelser i denna lag om överföring av sekretess mellan myndigheter gäller också i förhållandet mellan olika verksamhetsgrenar inom samma myndighet, när de är att betrakta som självständiga i förhållande till varandra.

Uppgift för vilken sekretess gäller enligt denna lag får inte röjas för utländsk myndighet eller mellanfolklig organisation annat än om utlämnande sker i enlighet med särskild föreskrift därom i lag eller förordning eller om uppgiften i motsvarande fall skulle få utlämnas till svensk myndighet och det enligt den utlämnande myndighetens prövning står klart, att det är förenligt med svenska intressen att uppgiften lämnas till den utländska myndigheten eller mellanfolkliga organisationen. Lag (1982:1106).

Socialtjänstlagen (SFS 2001:453)

Kapitel 14 1 § Var och en som får kännedom om något som kan innebära att socialnämnden behöver ingripa till ett barns skydd bör anmäla detta till nämnden.

Myndigheter vars verksamhet berör barn och ungdom samt andra myndigheter inom hälso- och sjukvården, annan rättspsykiatrisk undersökningsverksamhet, socialtjänsten och kriminalvården är skyldiga att genast anmäla till socialnämnden om de i sin verksamhet får kännedom om något som kan innebära att socialnämnden behöver ingripa till ett barns skydd. Detta gäller även dem som är anställda hos sådana myndigheter. Sådan anmälningsskyldighet gäller också dem som är verksamma inom yrkesmässigt bedriven enskild verksamhet som berör barn och unga eller annan yrkesmässigt bedriven enskild verksamhet inom hälso- och sjukvården eller på socialtjänstens område. För familjerådgivning gäller i stället vad som sägs i tredje stycket.

De som är verksamma inom familjerådgivning är skyldiga att genast anmäla till socialnämnden om de i sin verksamhet får kännedom om att ett barn utnyttjas sexuellt eller utsätts för fysisk eller psykisk misshandel i hemmet.

Myndigheter, befattningshavare och yrkesverksamma som anges i andra stycket är skyldiga att lämna socialnämnden alla uppgifter som kan vara av betydelse för utredning av ett barns behov av skydd.